

Odkrywanie potencjałów obszaru rewitalizacji

Raport podsumowujący

spis treści

Wprowadzenie	3
Jak identyfikowano potencjały obszaru rewitalizacji?	5
Przegląd potencjałów obszaru rewitalizacji – perspektywa liderów i liderek	13
Przekuć plany w sukces – co pomaga, a co przeszkadza liderom i liderkom w realizacji zaplanowanych projektów?	39
Priorytety liderów i liderek na najbliższe lata	50
Jakie działania warto podejmować? Perspektywa mieszkańców i mieszkanek obszaru rewitalizacji	56
Gdzie warto działać?	58
Podsumowanie	85

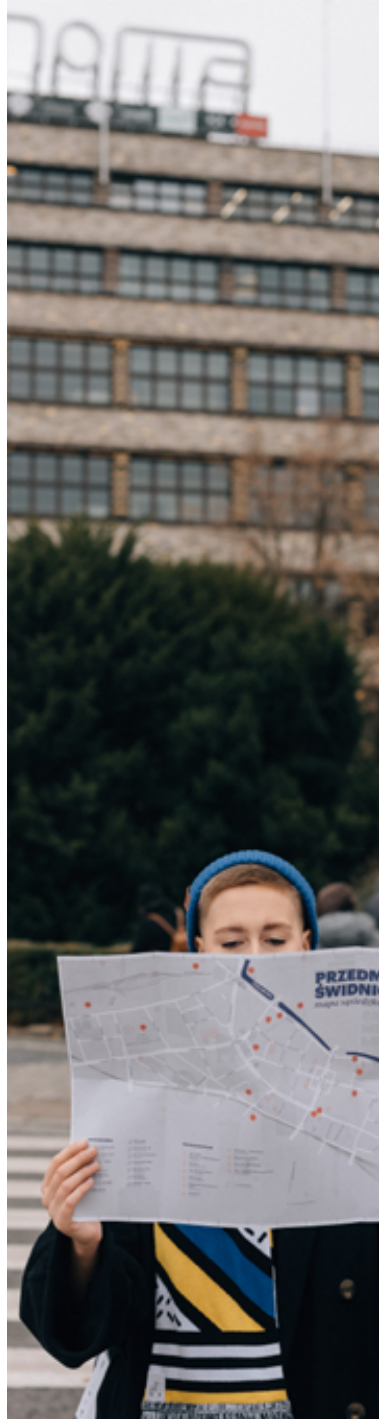
Wprowadzenie

20 maja 2021 r. Rada Miejska Wrocławia podjęła uchwałę (nr XXXVIII/1019/21) w sprawie wyznaczenia **obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji**. W jednym i drugim przypadku objął on w całości osiedla: **Brochów, Kleczków, Księżę, Nadodrze, Ołbin, Plac Grunwaldzki, Przedmieście Oławskie i Przedmieście Świdnickie**. Istotne znaczenie we wspomnianym procesie uchwałodawczym odegrał „Raport diagnostyczny służący wyznaczeniu obszaru kryzysowego rekomendowanego do rewitalizacji we Wrocławiu” (dalej jako: Raport diagnostyczny). Celem jego powstania było zidentyfikowanie obszarów kryzysowych, na których występuje koncentracja problemów społecznych, gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych oraz technicznych (m.in. niska jakość zabudowy).

Niniejsze opracowanie idzie o krok dalej. W ramach projektu pt. „Odkrywamy potencjały obszaru rewitalizacji. Wstęp do Gminnego Programu Rewitalizacji” zidentyfikowano zasoby i inicjatywy społeczne, które istnieją i są realizowane na obszarze rewitalizacji. Wychodzimy z założenia, że warto je wspierać, rozwijać i ująć w Gminnym Programie Rewitalizacji w celu skutecznego przeciwdziałania zdiagnozowanym na etapie tworzenia Raportu diagnostycznego trudnościom społecznym lub zmniejszenia ich skutków.

W opracowaniu skupiono się przede wszystkim na aspekcie społecznym ze względu na konieczność odejścia od wąsko pojmowanego, infrastrukturalnego definiowania rewitalizacji.

Jest ona bowiem procesem złożonym, mającym na celu ożywienie zdegradowanych części miasta

poprzez zapewnienie wszechstronnego, tj. społecznego, ekonomicznego, gospodarczego, infrastrukturalnego i środowiskowego rozwoju. Podkreślić przy tym należy, że przedsięwzięcia architektoniczno-infrastrukturalne są jedynie narzędziem mającym prowadzić do zmian społecznych. Rewitalizacja nie może zostać uznana za efektywną, jeśli jest utożsamiana jedynie z renowacją lub modernizacją budynków, choć te działania są również elementami dokonywanych zmian. Jednym z głównych założeń rewitalizacji jest stworzenie dogodnych warunków dla aktywizacji mieszkańców obszarów, które przewidziano do działań rewitalizacyjnych. Stąd istotne jest dokładne zdiagnozowanie zasobów i potencjałów Brochowa, Kleczkowa, Księża, Nadodrza, Ołbina, Placu Grunwaldzkiego, Przedmieścia Oławskiego i Świdnickiego, które mają przyczynić się do aktywizacji mieszkańców oraz zmniejszenia natężenia zdiagnozowanych trudności społecznych.

Niniejsze opracowanie składa się z siedmiu rozdziałów. Na początku przedstawiono założenia metodologiczne procesu identyfikacji potencjałów na obszarze rewitalizacji. Następnie przywołano główne wnioski z Raportu diagnostycznego w zakresie problemów społecznych zidentyfikowanych na tym obszarze. Kolejne rozdziały stanowią podsumowanie procesu odkrywania potencjałów, ze szczególnym uwzględnieniem działań społecznych umożliwiających minimalizację zdiagnozowanych problemów. Rozdziały te zawierają również wskazania pomocne w dalszym rozwoju tych inicjatyw. Definiują także miejsca, które – zdaniem mieszkańców i liderów społecznych – najlepiej nadają się do realizacji poszczególnych projektów.

Jak identyfikowano potencjały obszaru rewitalizacji?

Zasadniczym celem diagnozy potencjałów i zasobów obszaru rewitalizacji była identyfikacja działań, które mogą pomóc w zmniejszeniu natężenia zdiagnozowanych problemów społecznych obszaru rewitalizacji (jego granice zaprezentowano poniżej).

Zakres problemów społecznych, które wymagają zmniejszenia poprzez podjęcie działań rewitalizacyjnych, omówiono w Raporcie diagnostycznym. Jako obszar rewitalizacji wskazano tam osiedla charakteryzujące się:

- **wysoką (przeciętnie najwyższą w skali miasta) ekspozycją na czynniki związane z bezpieczeństwem osobistym i publicznym,**
- **niskimi zasobami kapitału pomostowego,** który jest szczególną formą kapitału społecznego i odgrywa kluczową rolę w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego. Umożliwia on współdziałanie osób z różnych kręgów i grup społecznych na rzecz wspólnego dobra. Jego zasoby sprzyjają harmonijnemu rozwiązywaniu problemów, zapobiegają eskalacji konfliktów lub ułatwiają ich rozwiązywanie, usprawniają komunikację itd. Można powiedzieć, że kapitał pomostowy pełni rolę „smaru”, dzięki któremu może sprawnie funkcjonować lokalna zbiorowość. Jego istota sprowadza się do zaufania, którym darzą się lokalni działacze.
- **niskim poziomem zasobności ekonomicznej mieszkańców.**

Z powyższymi ustaleniami, dokonanymi na podstawie analizy dostępnych danych statystycznych, korespondują również oczekiwania mieszkańców wyrażone w trakcie **konsultacji społecznych** zorganizowanych w 2019 roku przez Wydział Partycypacji Społecznej Urzędu Miejskiego Wrocławia. Obok kwestii **związanych z niedostateczną jakością zabudowy i infrastruktury ulicznej** (w tym również niskiej jakości źródeł ciepła oraz braku uspokojonego ruchu ulicznego), mieszkańcy wskazywali także na szereg wyzwań, które dotyczą sfery *stricte* społecznej. Po pierwsze, zwracali uwagę na **brak przestrzeni ułatwiających organizację wspólnych spotkań mieszkańców oraz uczestnictwo w wydarzeniach o charakterze kulturalnym**. Po drugie, przeprowa-

dzone konsultacje pokazały, iż istotnym problemem jest **niezadowalający stan terenów zielonych i rekreacyjnych jako miejsc spotkań i wypoczynku** – co oznacza przede wszystkim zdegradowaną zielen, niedostateczne zagospodarowanie podwórzy oraz zbyt niską dostępność infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, a także parków kieszonkowych. Po trzecie wreszcie, mieszkańcy wyrażali przekonanie, że wyznaczony do rewitalizacji obszar charakteryzuje **niewielka liczba punktów handlowych i gastronomicznych, mała różnorodność usług lokalnych, a także ich niska jakość**. Uwagę uczestników konsultacji zwróciła także **duża liczba usługowych pustostanów**.

Proces diagnozowania potencjałów obszaru rewitalizacji, które mogą pomóc w przezwyciężeniu wskazanych wyżej trudności, bazował na trzech równoległych i komplementarnych działaniach. Wskazano je na Rysunku 2.

Rysunek 2.

Rodzaje działań prowadzonych w ramach odkrywania potencjałów obszaru rewitalizacji we Wrocławiu.

**Mapy
Sąsiedzkie**

**mapowanie szans
i potencjałów
miejsc na osiedlach**

**kwestionariusz
osiedlowych
liderów i liderek**

Mapy Sąsiedzkie przygotowano w ramach inicjatywy programu Sąsiadujemy, z partnerami instytucjonalnymi oraz dzięki zaangażowaniu mieszkańców. Każdy mieszkaniec miał możliwość podzielenia się osobistymi wspomnieniami, które dotyczyły różnych miejsc zlokalizowanych w granicach obszaru rewitalizacji. Na tej podstawie zidentyfikowano fragmenty miasta o szczególnej wartości sentymentalnej dla mieszkańców. Przyjęto, że poszanowanie dla emocji i osobistych wspomnień może być dobrym sposobem na wzmocnienie integracji mieszkańców z przestrzenią lokalną, ułatwiając tym samym budowanie odpowiedzialności za tę przestrzeń oraz przyczyniając się do dobrostanu psychicznego osób zamieszkujących rewitalizowany obszar. Pozyskane w ten sposób informacje nie są szerzej omawiane w niniejszym raporcie, jednak na ich podstawie powstały [drukowane mapy osiedli](#) z wybranymi „sentymentalnymi historiami”. Ponadto na portalu Wrocław Rozmawia dostępna jest [interaktywna mapa](#), która gromadzi wszystkie opowieści zebrane na osiedlach włączonych w obszar rewitalizacji.

Równoległe do tworzenia Sąsiedzkich Map odbywało się **mapowanie szans i potencjałów miejsc na osiedlach**. Dziesięcioro znanych na osiedlach moderatorów i moderatorek (m.in. z działań edukacyjnych czy animacyjnych) prosiło mieszkańców o wskazanie miejsc: (1) atrakcyjnych i wartych wsparcia lub rozwoju, (2) stanowiących przestrzeń, w jakiej odbywały się już warte kontynuacji działania społeczne lub kulturalne, (3) będących przestrzenią osobistych spotkań, a także tych, (4) które mogłyby pełnić brakujące na osiedlu funkcje. Ponadto proszono mieszkańców, by wypowiedzieli się na temat wydarzeń: (1) które są im znane, (2) w których uczestniczyli, (3) których im brakuje oraz tych, (4) w które chcieliby się zaangażować. Osoby odpowiedzialne za proces mapowania odwiedzały parki i podwórza, uczestniczyły w warsztatach i festynach osiedlowych, prowadziły rozmowy indywidualne, a także organizowały grupowe spotkania z mieszkańcami. Moderatorzy i moderatorki zbierali także opinie wysyłane przez mieszkańców mailowo. Ponadto docierali do członków społeczności lokalnej, wykorzystując inne formy nawiązywania kontaktu, np. ogłaszając zbieranie opinii przez media społecznościowe, newslettery itp.

Należy podkreślić, że mieszkańcy mieli pełną swobodę w wyborze miejsc. Mogli wskazywać przestrzenie otwarte (np. skwery lub parki), jak też siedziby organizacji społecznych, które realizują różnego rodzaju przedsięwzięcia lokalne, miejsca kultury i inne.

Informacje dotyczące wartościowych miejsc pozwolą na właściwe osadzenie w przestrzeni działań rewitalizacyjnych. Podobnie jak w przypadku map sentymentalnych, proces mapowania pozwoli na wzmocnienie utożsamiania się mieszkańców z przestrzenią lokalną (a szczególnie tymi jej fragmentami, które już teraz oferują możliwość uczestniczenia w interesujących inicjatywach bądź są ważne dla reprezentantów rewitalizowanego obszaru z różnych innych, osobistych powodów). Miejsca i wydarzenia wskazane w trakcie mapowania szans i potencjałów przedstawiono w rozdziale 6 i 7.

Trzecim elementem procesu identyfikacji zasobów i potencjałów obszaru rewitalizacji były **kwestionariusze**, które przy zastosowaniu metody kuli śnieżnej trafiły do liderów i liderów lokalnych, tj. przedstawicieli różnego rodzaju instytucji, organizacji i aktywnych mieszkańców zaangażowanych w realizację projektów oraz inicjatyw edukacyjnych, kulturalnych, sąsiedzkich i innych. Ponadto kwestionariusze w formie online były przekazywane do organizacji pozarządowych, bibliotek, Centrów Aktywności Lokalnej, spółdzielni socjalnych, instytucji kultury, organizacji wyznaniowych, lokalnych animatorów i animatorek, placówek edukacyjnych, rad osiedli, klubów i Centrów Integracji Społecznej, kolektywów artystycznych, liderów projektów Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego (WBO), reprezentantów nieformalnych grup działania, przedstawicieli Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej oraz Miejskiego Centrum Usług Socjalnych, a także do przedsiębiorstw non profit.

Aby dotrzeć do jak największej liczby przedstawicieli obszaru rewitalizacji, zespół projektowy Strefy Kultury Wrocław zorganizował dwa spotkania informacyjne dla liderów osiedlowych oraz samodzielnie zidentyfikował podmioty, do których powinny zostać rozesłane kwestionariusze. Lista ta była następnie uzupełniana przez podmioty lokalne, które zgodziły się wziąć udział w mapowaniu potencjałów (np. część podmiotów podała listę podmiotów działających w każdym z partnerstw lokalnych lub bezpośrednio przekazała kwestionariusze do innych podmiotów działających na danym osiedlu, których zabrakło na wstępnej liście). Ponadto wspomniana lista była na bieżąco uzupełniana na podstawie treści samych kwestionariuszy, gdzie wypełniający mogli wskazywać różne podmioty podejmujące interesujące działania osiedlowe. W proces mapowania zaangażowano również Wydział Edukacji i Kultury Urzędu Miejskiego, które pomogły dotrzeć do placówek edukacyjnych i kulturalnych.

Pytania zawarte w kwestionariuszach dotyczyły: (1) subiektywnej oceny posiadanych zasobów materialnych i niematerialnych, (2) dotychczasowych i planowanych działań

na obszarze rewitalizacji, (3) wykorzystywanych lub pożądaných źródeł i form wsparcia zewnętrznego, (4) istniejących lub potencjalnych sieci współpracy z innymi podmiotami na obszarze rewitalizacji, (5) innych kluczowych podmiotów osiedlowych zaangażowanych w realizację ważnych przedsięwzięć społecznych, (6) istotnych i wartościowych miejsc w przestrzeni obszaru rewitalizacji, (7) problemów społecznych, które – zdaniem liderów i liderki – można rozwiązać wspólnymi siłami (przy zaangażowaniu Urzędu Miejskiego oraz różnych podmiotów z obszaru rewitalizacji). **Kwestionariusze zostały wypełnione przez 81 podmiotów działających na obszarze rewitalizacji, w tym:**

- 5 z Brochowa,
- 8 z Kleczkowa,
- 6 z Księża,
- 12 z Nadodrza,
- 11 z Ołbina,
- 8 z Placu Grunwaldzkiego,
- 17 z Przedmieścia Oławskiego,
- 14 z Przedmieścia Świdnickiego.

Proces identyfikacji potencjałów i zasobów obszaru rewitalizacji na podstawie kwestionariuszy wypełnionych przez liderki i liderów koncentrował się na czterech zasadniczych i wzajemnie powiązanych pytaniach:

- Jakie inicjatywy społeczne są podejmowane na obszarze rewitalizacji i kto odpowiada za ich realizację?
- Czy inicjatywy te mogą pomóc w zmniejszeniu natężenia problemów społecznych, które występują na obszarze rewitalizacji?
- Jeśli tak, to czy inicjatywy te wymagają wsparcia w ramach procesu rewitalizacji?
- Jeśli tak, to w jaki sposób można je wesprzeć, by pomogły osiągnąć cele rewitalizacyjne?

Gromadzeniu informacji wśród liderki i liderów towarzyszyły również założenia, wedle których:

- należy unikać marginalizowania istniejących i wartościowych inicjatyw, gdyż ich wykorzystanie w procesie rewitalizacji pozwala osiągnąć dwa cele: zmniejszyć natężenie wskazanych wcześniej problemów społecznych, a zarazem wesprzeć podmioty zaangażowane w tworzenie, kształtowanie i podtrzymywanie tych inicjatyw;
- maksymalne wykorzystanie istniejących inicjatyw może pozwolić na uniknięcie dublowania działań i konkurowania o ograniczone zasoby – szczególnie w sytuacji, gdy zamiast rywalizacji potrzebna jest raczej kooperacja i sieciowanie.

Na podstawie kwestionariuszy zgromadzonych wśród liderów i liderki lokalnych przygotowano rozdziały 3, 4 i 5, które kolejno dotyczą: potencjałów obszaru rewitalizacji, szans i barier determinujących realizację inicjatyw społecznych, a także pomysłów na przyszłe działania. Ponadto kwestionariusze pozwoliły na uzupełnienie listy miejsc, które warto wykorzystać do prowadzenia działań rewitalizacyjnych.

Przegląd potencjałów obszaru rewitalizacji – perspektywa liderów i liderek

Przegląd zasobów i potencjałów rozpoczęto od analizy wyników kwestionariuszy wypełnionych przez 81 liderów i liderek działających oddolnie na obszarze rewitalizacji. Z pozyskanych informacji wynika, że inicjatywy podejmowane na tym obszarze ogniskują się wokół kilku wiodących zagadnień, do których należą: (1) materialne i niematerialne wsparcie mieszkańców, (2) działania mające na celu promowanie lokalnych talentów, (3) działania edukacyjne (np. szkolenia i warsztaty), (4) inicjatywy kulturalne, (5) działania informacyjne i integracyjne (wzmacnianie więzi społecznych wśród mieszkańców), (6) inicjatywy obywatelskie (np. przygotowywanie i składanie projektów oraz lobbowanie w instytucjach miejskich), (7) promowanie aktywności ekonomicznej lokalnych podmiotów gospodarczych, (8) integracja instytucjonalna (zacieśnianie współpracy z innymi organizacjami i instytucjami, które funkcjonują na obszarze rewitalizacji) oraz podejmowanie

działań koordynacyjnych w przypadku inicjatyw ogólnosiedlowych, a także (9) inicjatywy na rzecz zwiększenia poczucia bezpieczeństwa mieszkańców.

Należy podkreślić, że podział na wskazane grupy tematyczne jest umowny. **Szereg przedsięwzięć podejmowanych na obszarze rewitalizacji ma charakter złożony, łącząc w sobie wątki edukacyjne, integracyjne oraz kulturalne.** Wskazywane przez działaczy inicjatywy zostały jednak przyporządkowane do poszczególnych kategorii, aby podkreślić, jakiego rodzaju działania można podjąć z wykorzystaniem istniejących zasobów, by w ten sposób odpowiedzieć na cele procesu rewitalizacji.

Co ważne, reprezentanci podmiotów działających na obszarze rewitalizacji nie tylko wskazywali, że realizują już różnego rodzaju inicjatywy we wspomnianych obszarach, ale też wyrazili gotowość kontynuacji podobnych przedsięwzięć w przyszłości. Wyjątek stanowi tu grupa inicjatyw nakierowanych na podnoszenie poczucia bezpieczeństwa. O ile zagadnienie to nie odgrywało istotnej roli w dotychczas realizowanych projektach, o tyle zyskuje ono wyraźnie na znaczeniu w kontekście działań planowanych. Sugeruje to nasilenie wyzwań, napięć i konfliktów społecznych na obszarze rewitalizacji, które dostrzegała już wcześniej społeczność lokalna (na co wskazują wyniki przywoływanych wcześniej konsultacji społecznych), ale przeciwdziałanie tym zjawiskom nie stanowiło dotąd kluczowej osi działań podmiotów lokalnych. Rosnące znaczenie tej kwestii potwierdzają również uzupełniające spotkania z liderami i liderkami lokalnymi, które zostały zorganizowane na ich prośbę już po zgromadzeniu danych w formie kwestionariuszy.

3.1. Materialne i niematerialne wsparcie innych mieszkańców

Wśród dotychczasowych działań podejmowanych przez podmioty lokalne na rzecz pomocy innym wymienić można m.in. aktywny współdziałanie w organizacji wydarzeń charytatywnych o charakterze ogólnopolskim. Jednocześnie respondenci wskazywali na przedsięwzięcia *stricte* lokalne, jak np. konsultacje z pomocy społecznej, porady psychologiczne i prawne dostępne nieodpłatnie dla wszystkich mieszkańców. Uwagę zwraca również bieżące wsparcie dla podopiecznych domów opieki społecznej oraz Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej. W tym ostatnim wypadku niezwykle istotny był fakt, że reprezentanci MOPS-u wykazywali się dużą kreatywnością w definiowaniu sposobów pomocy innym, angażując mieszkańców i inne podmioty lokalne w zróżnicowane formy wsparcia. Do tej pory podjęto m.in. szereg inicjatyw nakierowanych na dys-

trybucję żywności wśród osób starszych, ubogich i bezdomnych. Realizowano również przedsięwzięcia uwrażliwiające na problem samotności, m.in. poprzez dostarczanie kartek świątecznych do osób samotnych. Na obszarze rewitalizacji organizowano także koncerty charytatywne oraz inscenizacje teatralne w domach seniora.

Istotny jest fakt, że instytucje i organizacje z obszaru rewitalizacji planują nie tylko kontynuację wskazanych działań, ale też rozszerzenie ich zakresu. Liderzy i liderki wskazywali m.in. na dążenie do utworzenia punktu poradnictwa i terapii rodzinnej oraz grupy wsparcia dla ofiar przemocy domowej. Planowane jest również wsparcie osób i rodzin z doświadczeniem choroby psychicznej. Co ważne, w kształtowaniu tych inicjatyw wi-

doczna jest próba zacieśniania więzi między mieszkańcami oraz zorganizowania prac na zasadzie sieci samopomocy. Dzięki temu działania lokalne wpisują się w założenia przygotowywanej Strategii Rozwoju Usług Społecznych oraz aktualne trendy pracy ze społecznością lokalną, wedle których sieciowanie i szerokie wykorzystanie potencjału samych mieszkańców stanowi jeden z kluczowych instrumentów przeciwdziałania problemom społecznym.

Warto przy tym zauważyć, że sieciowanie uwzględnia nie tylko współpracę między mieszkańcami, ale też między instytucjami funkcjonującymi na obszarze rewitalizacji.

Tak jest w przypadku inicjatyw dotyczących dostarczania żywności do osób potrzebujących. Swoją gotowość do realizacji tego rodzaju przedsięwzięć wyraża nie tylko MOPS (szeroko współpracujący z mieszkańcami i wolontariuszami), ale też grupy uczniów i mieszkańców ściśle współpracujących z Centrami Aktywności Lokalnej oraz szkołami podstawowymi.

Dążenie do pomocy innym uwzględnia również wykorzystanie zewnętrznych źródeł finansowania – aktywni mieszkańcy oraz lokalne organizacje i instytucje angażują się w przygotowywanie wniosków grantowych, m.in. do programów takich jak Mikrogranty, Dolnośląski Fundusz Małych Inicjatyw oraz konkursów organizowanych przez Narodowy Instytut Wolności. Z tego względu podejmowaniu działań pomocowych towarzyszy poszukiwanie atrakcyjnej formuły tych przedsięwzięć, co zwiększa szansę na pozyskanie wsparcia zewnętrznego.

Kreatywne spojrzenie na działania pomocowe ma też na celu szersze zainteresowanie daną inicjatywą mieszkańców obszaru rewitalizacji. Za przykład mogą tu służyć działania reprezentantów jednego z osiedli, którzy zdecydowali się wykorzystać lokalną tradycję kulinarną, by zrealizować akcję skierowaną do osób potrzebujących w połączeniu z warsztatami kulinarnymi dla mieszkańców oraz degustacją potraw przygotowanych w oparciu o śląskie i wrocławskie przepisy. Podejmowane są również inicjatywy służące zwróceniu uwagi na potrzeby coraz liczniejszej grupy osób starszych. Działaniom tym towarzyszą często festyny senioralne, które mają na celu integrację środowiska lokalnego oraz promowanie talentów i aktywności osób starszych (co jest ważne w kontekście próby przełamania stereotypowych wyobrażeń na temat starości).

Należy też podkreślić, że liderzy i liderki zachowują świadomość zmieniających się wyzwań i wynikającej z tego konieczności modyfikowania podejmowanych działań. Przedstawiciele podmiotów wypełniających kwestionariusz planują inicjatywy streetworkingowe, które mogą przybrać mocno zindywidualizowaną formę pomocy (oferowaną w miejscu przebywania osób wykluczonych z dotychczasowych form wsparcia). Jednocześnie, ze względu na poczucie wykluczenia znacznej części mieszkańców z dotychczasowych działań integracyjnych i kulturalnych, planowana jest modyfikacja formuły wydarzeń artystycznych i sąsiedzkich – tak, by pod względem założeń, treści oraz środków wyrazu stały się bardziej zrozumiałe dla przeciętnego mieszkańca obszaru rewitalizacji, a także zachęcały go do współdziałania z organizatorami wydarzeń także przy innych aktywnościach o charakterze lokalnym.

3.2. Promowanie lokalnych talentów

Skuteczne prowadzenie działań rewitalizacyjnych wymaga identyfikacji oraz wykorzystania różnorodnych talentów i umiejętności mieszkańców. Można tu wskazać przynajmniej **trzy korzyści z szerokiego włączenia mieszkańców w realizowane działania**. Po pierwsze, **rodzi to odpowiedzialność za podejmowane inicjatywy i zwiększa prawdopodobieństwo ich długofalowej kontynuacji przez samych mieszkańców**. Po drugie, tego rodzaju działania **sprzyjają rozpowszechnianiu wiedzy o kompetencjach poszczególnych**

osób wśród pozostałych członków społeczności lokalnej (co daje szansę na wykreowanie mikrobiegów wymiany, wzajemnego wsparcia i płatnych usług na poziomie lokalnym). Po trzecie wreszcie, **promowane osoby zyskują szansę na wzmocnienie poczucia sprawczości, lokalnej tożsamości oraz dalszy rozwój umiejętności** przy wsparciu otoczenia. Integralnym elementem promowania talentów są bowiem działania edukacyjne, które mają pomóc w podnoszeniu kompetencji adresatów poszczególnych inicjatyw.

Tematyka przedsięwzięć nakierowanych na identyfikację i promowanie talentów była zróżnicowana. Część z nich dotyczyła **kształtowania kompetencji związanych z organizowaniem i przewodzeniem pracy w grupie oraz diagnozowania potrzeb społeczności lokalnej**. Miało to służyć wykształceniu grupy liderów i liderek, którzy byliby zdolni do kreowania inicjatyw sąsiedzkich i aktywizowania mieszkańców do wspólnego działania na obszarze rewitalizacji. Staraniom tym towarzyszyły zachęty w postaci bonów na realizację mikroprojektów sąsiedzkich – zgodnych z oczekiwaniami i kompetencjami uczestników wspomnianych warsztatów.

Wśród innych działań służących promowaniu talentów dominowało tradycyjne rozumienie tego pojęcia, związane z inicjatywami o charakterze kulturalnym. Lokalne podmioty i organizacje aktywnie współpracowały ze szkołami w celu realizacji **cyklu artystycznych spotkań warsztatowych dla dzieci i młodzieży**, włączając w to zajęcia teatralne, plastyczno-scenograficzne i taneczne. Na szczególną uwagę zasługuje również realizacja przedstawień z udziałem seniorów, którzy m.in. tworzą stały zespół teatralny i wystawiają sztuki inspirowane lokalnymi historiami (co ważne, było to kilka oddzielnych inicjatyw, powstających dzięki międzyinstytucjonalnej współpracy MOPS-u, instytucji kultury oraz organizacji pozarządowych).

Ponadto na obszarze rewitalizacji organizowano **lokalne festiwale**, w ramach których odbywały się występy debiutantów i solistów. W trakcie festiwali zbierano, publikowano i promowano teksty oraz fotografie przygotowywane przez mieszkańców i dotyczące historii zamieszkiwanych przez nich osiedli. Lokalni społecznicy byli również zaangażowani w przygotowywanie autorskich audycji i albumów na temat przeszłości i teraźniejszości poszczególnych fragmentów obszaru rewitalizacji. W ten sposób promowano twórczość poszczególnych mieszkańców, włączano ich w proces realizacji działań, a także rozpowszechniano osobiste historie osób zainteresowanych udziałem w organizowanych przedsięwzięciach (co jest istotne z punktu widzenia integracji społecznej). Na obszarze rewitalizacji wydawane są również **magazyny kulturalne i osiedlowe** (np. Zin Ołbin, KsiężZIN), które koncentrują się na zbieraniu i promowaniu prac stworzonych przez osoby zamieszkujące wybrane fragmenty obszaru rewitalizacji.

Poza kontynuacją wspomnianych działań widoczne jest przesunięcie akcentu w stronę **organizowania działalności wystawienniczej i promocyjnej** na obszarze rewitalizacji. Liderzy i liderki, którzy wypełnili kwestionariusz, planują dalszy rozwój (bądź stworzenie) przestrzeni, w których będą prezentowane prace szerzej znanych artystów, ale też mieszkańców obszaru rewitalizacji zaangażowanych w warsztaty artystyczne lub utrzymujących kontakt z poszczególnymi organizacjami. W planach jest również prezentacja dorobku nowych twórców sztuk wizualnych, audiowizualnych i działań performatywnych, a także rozszerzenie działalności informacyjnej w celu promowania aktywności kulturalnej i turystycznych walorów wybranych fragmentów obszaru rewitalizacji. Działania te łączone są z aktywnością warsztatową oraz dążeniem do organizacji wydarzeń plenerowych – wystaw i koncertów, a także animacji kulturalnej mieszkańców.

Planowany jest też dalszy rozwój **programów służących wyłanianiu i kształceniu liderów i liderek**, którzy byliby w stanie mobilizować członków społeczności lokalnej do projektowania mikroprzedsięwzięć osiedlowych (np. poświęconych zazielenianiu osiedli czy zwiększaniu roli osób starszych w działaniach lokalnych), a także pozyskiwania środków na ich realizację.

Część przedsięwzięć zakłada współpracę z dużymi instytucjami funkcjonującymi na obszarze rewitalizacji (jak np. Uniwersytet Wrocławski), a także z organizacjami kulturalnymi i społecznymi, które były włączone w realizację poprzednich edycji poszczególnych inicjatyw. **Oznacza to, że wiele istniejących partnerstw sprawdziło się, a realizacja planów przedstawionych przez poszczególnych liderów i poszczególne liderki stwarza szansę na zacieśnienie oraz rozszerzenie współpracy międzyinstytucjonalnej.**

Mimo rozwijającej się współpracy między organizacjami znajdującymi się na obszarze rewitalizacji problemem zgłaszanym przez niektóre instytucje pozostaje brak odpowiedniej przestrzeni wystawienniczej. W rezultacie część inicjatyw jest prowadzona poza obszarem przewidzianym do rewitalizacji, co utrudnia osiągnięcie celów integracyjnych (głównie budowania więzi między miejscowymi twórcami a społecznością lokalną). Problem ten można rozwiązać, wygospodarowując na ten cel dodatkowe lokale, przesuwając akcent na wydarzenia organizowane w przestrzeni otwartej lub animując rozwój współpracy z instytucjami, które mogłyby udzielić dostępu do odpowiednich pomieszczeń.

3.3. Działania edukacyjne

Promocja talentów łączy się z **realizacją inicjatyw edukacyjnych, które pomagają rozwijać uzdolnienia artystyczne i umiejętności społeczne mieszkańców obszaru rewitalizacji.** Zakres realizowanych działań edukacyjnych jest jednak na tyle szeroki, że można mu poświęcić odrębną część raportu. Szereg inicjatyw koncentruje się na rozwoju kreatywności dzieci i młodzieży ze szczególnym uwzględnieniem edukacji kulturowej i lokalnego dziedzictwa kulturowego obszaru rewitalizacji, a także warsztatów teatralnych, scenograficznych, multimedialnych i tanecznych. Realizowane zajęcia dotyczyły ponadto projektowania rzeczywistości wirtualnej oraz działań z zakresu ekologii i ratowania zagrożonych gatunków zwierząt. Warsztaty obejmowały również takie tematy, jak: szkolenia z zakresu uważności, które pomagają w redukowaniu stresu,

w ćwiczeniu koncentracji, radzeniu sobie z emocjami, a także w budowaniu wartościowych relacji. W dodatkowe inicjatywy edukacyjne włączały się placówki oświatowe, mobilizując mieszkańców do udziału i organizując pracę uczniów pod kątem współpracy z lokalnymi organizacjami pozarządowymi.

Oprócz aktywności edukacyjnej koncentrującej się na dzieciach i młodzieży, na obszarze rewitalizacji podejmowano **wiele działań wykorzystujących specyfikę i walory obszaru, adresowanych do innych grup wiekowych**, np. na osiedlu Ołbin szeroko odwoływano się do istniejących ogrodów działkowych, proponując mieszkańcom warsztaty ogrodnicze, ekologiczne i artystyczne (np. poezja, malarstwo działkowe, kulinaria), a także starając się integrować społeczność lokalną ze starszymi działkowcami. Wątek ekologiczny pojawiał się też w szeregu inicjatyw podejmowanych przez działaczy zainteresowanych kształtowaniem dobrych nawyków wśród mieszkańców oraz promowaniem ekologicznych wzorców gospodarowania odpadami. Towarzyszyły temu działania na rzecz poprawy estetyki najbliższego otoczenia, np. zakładanie niewielkich ogródków w sąsiedztwie budynków mieszkalnych, nad którymi opiekę mieli sprawować uczestnicy warsztatów integracyjnych i ekologicznych. Ponadto do osób dorosłych (a szczególnie osób w wieku senioralnym) kierowano ofertę warsztatów komputerowych, krawieckich i tanecznych. Te ostatnie były połączone z promowaniem historii stylów tanecznych oraz kończyły się wspólnymi potańcówkami. Organizowano także pokazy filmowe przybliżające mieszkańcom produkcje poszczególnych twórców.

Dużo podejmowanych inicjatyw opierało się na wykorzystaniu zewnętrznych źródeł finansowania, wśród których wymienić można przede wszystkim programy lokalne, następnie źródła krajowe, a jedynie w nielicznych przypadkach konkursy międzynarodowe. Poszczególne działania opierały się również na współpracy lokalnych organizacji pozarządowych i wzajemnej wymianie dostępnych zasobów (np. pomieszczeń umożliwiających organizację spotkań). Liderzy i liderki wskazywali także na stopniowe rozszerzanie współpracy z innymi podmiotami zaangażowanymi w promocję i edukację mieszkańców na obszarze rewitalizacji.

Warto również zauważyć, że poszczególne działania były prowadzone zarówno w oparciu o stałe pracownie warsztatowe, wykorzystanie infrastruktury plenerowej, podejmowane już inicjatywy podwórkowe, jak też przy okazji cyklicznych wydarzeń plenerowych (np. święto ulicy). Ważnym miejscem spotkań warsztatowych okazywały się wnętrza podwórkowe jako przestrzenie bliskie miejscu zamieszkania i mające po-

tencjał do włączania grup zazwyczaj nieuczestniczących w wydarzeniach animacyjnych czy edukacyjnych.

Deklaracje liderów i liderek wskazują, że działania edukacyjne będą przez nich kontynuowane. Wśród planów znaleźć można przedsięwzięcia z zakresu edukacji ekologicznej oraz inicjatywy dotyczące utrzymania porządku, co wskazuje na istotne znaczenie tego zagadnienia dla aktywnych mieszkańców obszaru rewitalizacji. Planowane są m.in. zajęcia dla uczniów polegające na tworzeniu ogrodów warzywnych, a także warsztaty dotyczące segregacji śmieci, znaczenia terenów zielonych w otoczeniu miejsca zamieszkania oraz niemarnowania kupowanej żywności.

Widoczna jest także próba kreowania **nowej oferty edukacyjno-artystycznej nakierowanej na promocję różnych kultur, współpracę ze społecznościami migranckimi bądź organizację warsztatów rzemieślniczych czy rękodzielniczych.**

Liderzy i liderki lokalnych społeczności dostrzegają również konieczność przesunięcia akcentu z działalności kulturalnej na edukację związaną z umiejętnym wykorzystaniem funduszu remontowego, pozyskiwaniem dofinansowań do modernizacji budynków i współpracy z ich zarządcami. Sugeruje to, że aktualna struktura własnościowa budynków (rozdrobienie właścicielskie) oraz ich stan techniczny stawiają przed mieszkańcami szereg wyzwań, do których nie byli dotąd należycie przygotowani. Większe zaangażowanie we wspólne działania na rzecz zasobu lokalowego to również okazja do integracji społecznej, która może być konieczna wobec stopniowego napływu nowych mieszkańców i rozluźniania dawnych więzi sąsiedzkich.

3.4. Inicjatywy kulturalne

Na obszarze rewitalizacji realizowanych jest wiele inicjatyw kulturalnych, takich jak koncerty, recitale, prelekcje, prezentacje, dyskusje panelowe, wystawy oraz inne wydarzenia cykliczne. Tematyka organizowanych wydarzeń jest zróżnicowana.

Z jednej strony są to inicjatywy, które **mają wymiar uniwersalny i nie są tematycznie związane z historią bądź walorami obszaru rewitalizacji**. Do tej kategorii wydarzeń zaliczają się np. inicjatywy literackie, w ramach których omawiane są wybrane kwestie literatury światowej oraz literatury staropolskiej. Jednocześnie do tej kategorii zaliczyć można projekty związane z upamiętnianiem historii Polski.

Druga kategoria wydarzeń obejmuje **inicjatywy promujące interesujące aspekty obszaru rewitalizacji**, np. historię, architekturę czy układ urbanistyczny wybranych części osiedli. Często występującym elementem tych wydarzeń jest chęć eksponowania ważnych i osobistych historii mieszkańców tego obszaru, jak też włączania ich w prace nad poszczególnymi przedsięwzięciami. Do tego rodzaju inicjatyw należy m.in. wydanie albumu, który zawiera dostarczone przez mieszkańców archiwalne

i aktualne zdjęcia poszczególnych fragmentów osiedla. Można tu również wymienić wspomniane już wcześniej inicjatywy teatralne, polegające na realizacji warsztatów z mieszkańcami i zwieńczone premierami amatorskich spektakli. Wśród interesujących przedsięwzięć wskazać też należy akcję malowania i renowacji murali na osiedlowych podwórkach, która była prowadzona przy współudziale mieszkańców. To ważna inicjatywa ułatwiająca nie tylko promocję sztuki, ale też wzmacnianie identyfikacji społeczności lokalnej z osiedlem oraz budowanie poczucia odpowiedzialności za otoczenie miejsca zamieszkania. Jednocześnie część liderów zaangażowanych w prace nad muralami zwracała uwagę, że jest to przedsięwzięcie skomplikowane organizacyjnie, które nie zawsze łatwo dokończyć. W rezultacie przybiera ono charakter etapowany i wymaga dobrej koordynacji ze strony liderów.

Do planowanych przedsięwzięć należą także inicjatywy **związane z rozwojem lub tworzeniem nowych miejsc dla sztuki**, np. rozwój działalności Studia na Grobli, stworzenie przestrzeni do działań artystycznych, społecznych i kulturalnych na Kleczkowie czy utworzenie kawiarni w Galerii SIC! BWA Wrocław, w której promocja sztuki współczesnej byłaby połączona z promocją historii Kościuszkowskiej Dzielnicy Mieszkaniowej przy współudziale pobliskiej grupy sąsiedzkiej.

3.5. Działania informacyjne i integracyjne

Działania służące integracji społeczności lokalnej to jeden z najczęściej wskazywanych przez liderów i liderki rodzajów aktywności. Popularną formą integracji wciąż pozostaje **organizacja otwartych spotkań, które mają miejsce przy okazji różnych świąt i wydarzeń**. Oprócz cyklicznych pikników rodzinnych oraz imprez sportowych mieszkańcom proponowano m.in. wspólne wykonywanie ozdób świątecznych, które następnie wieszano na choinkach osiedlowych. Bardzo aktywne na polu działań integracyjnych pozostawały placówki oświatowe, regularnie zapraszając na zawody sportowe, zabawy i zachęcając do udziału w konkursach celebrujących Dzień Matki, Dzień Dziecka oraz Dzień Ojca. Warto również nadmienić, że w organizację festynów włączano podopiecznych Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, którzy byli odpowiedzialni za tworzenie i prowadzenie poszczególnych stoisk. Starano się także wyłonić grupę aktywnych mieszkańców, zdolnych do stałego wsparcia (w formie organizacyjnej i artystycznej) cyklicznych wydarzeń osiedlowych.

Do ważnych inicjatyw na tym polu należy również zaliczyć obchodzenie Europejskiego Dnia Sąsiada. Był on realizowany na kilku osiedlach zaliczonych do obszaru rewitalizacji, a jego głównym celem jest integracja i współpraca mieszkańców podczas otwartych spotkań i warsztatów, m.in. ze zdrowych nawyków odżywiania, pracy z masą solną, malowania na szkle, scrapbookingu, sztuki wielkoformatowej etc. Wspomnianemu wydarzeniu towarzyszyły również inne przedsięwzięcia społeczne, np. utworzenie na portalu społecznościowym grupy służącej do dzielenia się środkami transportu oraz organizacji grupowych zakupów. Z tego względu szereg lokalnych

W świetle informacji pozyskanych od liderów i liderek forma spotkań w otwartej przestrzeni osiedlowej jest wysoce pożądana, gdyż zwiększa szansę na dotarcie do mieszkańców, którzy do tej pory nie brali udziału w żadnych przedsięwzięciach o charakterze integracyjnym. Choć spotkania organizowane w konkretnych placówkach również cieszą się popularnością, to jednak często pojawiają się na nich te same osoby, co sprawia, że efekt włączania osób spoza konkretnej grupy pozostaje ograniczony. Wydarzenia prowadzone w otwartej przestrzeni osiedla odbywały się dotąd w różnych miejscach, wliczając w to parki, ogrody działkowe oraz tereny przynależne instytucjom publicznym (m.in. uczelniom oraz muzeom). Co jednak istotne, wielu liderów i wiele liderek zwracało uwagę na znaczenie przestrzeni podwórkowych jako najbliższych członkom społeczności lokalnej i dających największe szanse na zaangażowanie dużej grupy mieszkańców.

instytucji i organizacji angażowało się w **prowadzenie warsztatów**, których zasadniczym celem była integracja mieszkańców wokół przestrzeni podwórzowych. Jak już wspomniano wcześniej, część tych spotkań dotyczyła kompetencji związanych z tworzeniem i prowadzeniem przydomowych ogródków, przy czym istotnym elementem było też sieciowanie zainteresowanych osób – tak, by dzieliły między sobą odpowiedzialność za zagospodarowane w ten sposób miejsca. Mieszkańców angażowano również w sadzenie roślin oraz sprzątanie przestrzeni osiedlowej, choć tego rodzaju akcje wykraczały poza najbliższe otoczenie miejsca ich zamieszkania. Część przedsięwzięć była skierowana do dzieci (jak np. warsztaty z animatorami), jednak organizowano również projekty międzypokoleniowe adresowane do różnych grup wiekowych.

Członków społeczności lokalnej aktywizowano także poprzez inne inicjatywy ogólnosiedlowe, jak np. wspólne czytanie na trawie oraz przenoszenie książek do nowej siedziby biblioteki. Organizowano też spotkania konsultacyjno-informacyjne (często przy okazji pikników osiedlowych), podczas których mieszkańcy mieli okazję poznać swoich radnych, organizacje i instytucje działające na terenie osiedla, a także porozmawiać o problemach osiedlowych. Mieszkańcy – w tym dzieci i młodzież – mogli uczestniczyć w spacerach po okolicy i odkryć interesujące rejony obszaru rewitalizacji (włączając w to przestrzenie podwórzowe).

Popularną formą integracji pozostają również **lokalne sieci wymiany**. W ostatnich latach na obszarze rewitalizacji propagowano m.in. ideę *less waste* i dzielenia się żywnością, koordynowano wymianę książek, organizowano tzw. pchle targi oraz giełdę fonograficzną. W celu integracji mieszkańców **otwierano także świetlice oraz kawiarnie sąsiedzkie**, które stanowią przestrzeń wydarzeń kulturalnych, warsztatów oraz wymiany informacji o wydarzeniach osiedlowych. Dystrybucją informacji zajmują się także infopunkty, które prowadzą kalendarz z wydarzeniami, jakie mają miejsce na wybranych fragmentach obszaru rewitalizacji, a także organizują spotkania z przedstawicielami instytucji miejskich. W trakcie zebrań z urzędnikami zbierane są pytania mieszkańców dotyczące problemów osiedlowych, a następnie przygotowywana jest drukowana broszura z odpowiedziami uwzględniającymi informacje przekazane przez poszczególne instytucje.

Integrację społeczną prowadzono także poprzez odwoływanie się do osobistych przeżyć oraz wspólnych zainteresowań mieszkańców. W trakcie pandemii zorganizowano m.in. akcję, podczas której mieszkańcy pisali po fragmencie powieści dziejącej się na jednym z osiedli zaliczonych do obszaru rewitalizacji. Wydawano również współtworzoną przez mieszkańców gazetę osiedlową, a także przygotowywano broszury z osobistymi historiami oraz tworzono na ich podstawie słuchowiska.

Warto też podkreślić, że na obszarze rewitalizacji pojawiają się organizacje i instytucje – jak np. Ośrodek Działań Artystycznych „Firlej” – które starają się wprowadzać **konkursy grantowe integrujące aktywnych mieszkańców**. W tym konkretnym przypadku nabór inicjatyw był skierowany do wszystkich mieszkańców (ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży i osób z niepełnosprawnościami), którzy chcieli zrealizować działanie lokalne przy profesjonalnym wsparciu miejskiej instytucji. Preferowano projekty muzyczne, jednak nie wykluczano wsparcia również innych rodzajów przedsięwzięć. Co jednak szczególnie istotne, tego rodzaju programy grantowe mogą stanowić cenne uzupełnienie ogólnomiejskich programów wsparcia (np. Mikrograntów), a ich zaletą jest ciągłe wsparcie profesjonalistów, którzy mogą odpowiednio ukierunkować działanie mieszkańców ubiegających się o dofinansowanie.

Większość spośród wskazanych inicjatyw ma charakter rozwojowy, co oznacza, że poszczególne organizacje i instytucje planują ich kontynuację w najbliższych latach. Wśród przygotowywanych do realizacji pomysłów, które korespondują z celami działań rewitalizacyjnych, wymienić można również gry terenowe służące poznaniu poszczególnych fragmentów obszaru rewitalizacji, święta ulic, parady sąsiedzkie połą-

czone z piknikami integracyjnymi oraz spacerami architektonicznymi eksponującymi walory poszczególnych miejsc.

Warte uwagi wydają się plany utworzenia banku nasion, a także przygotowania do stworzenia wolontariatu sąsiedzkiego i banku czasu, w ramach którego mieszkańcy będą mogli wymieniać się swoimi umiejętnościami i korzystać z ofert innych sąsiadów. Wspomniana inicjatywa zakłada też stworzenie grup wolontariatu generacyjnego (młodzieży, osób dorosłych i seniorów). Aby zacieśnić więzi między mieszkańcami, planowane jest także przeprowadzenie działania polegającego na sąsiedzkim odwiedzaniu się w mieszkaniach na Ołbinie oraz poznawaniu architektury i wystroju ich wnętrz. Projektowane działania kładą też szczególny nacisk na wzmocnienie „pomostów podwórkowych”. Liderzy i liderki podkreślają, że część infrastruktury, która została stworzona w przestrzeniach podwórzy, uległa już degradacji. Z tego względu planują m.in. odnowę ogrodów społecznych przy współudziale społeczności lokalnych oraz integrowanie nowych i starych mieszkańców w ramach działań służących poprawie stanu technicznego i wizualnego infrastruktury podwórkowej.

Kontynuowane będą też prace kronikarskie mające na celu gromadzenie osobistych i rodzinnych historii oraz zdjęć mieszkańców obszaru rewitalizacji, a także dalszą ich publikację. Dodatkowo na niektórych osiedlach planowane jest łączenie materiałów powojennych z artefaktami, które przybliżą przedwojenne dzieje poszczególnych fragmentów rewitalizowanej części miasta.

Liderzy i liderki kładą również nacisk na **profesjonalizację aktywności mieszkańców**. Działaniom aktywizacyjnym, służącym zainteresowaniu bliższym i dalszym otoczeniem i budującym poczucie wpływu na to otoczenie, coraz częściej towarzyszą warsztaty dotyczące tworzenia profesjonalnych kampanii społecznych, promocyjnych i informacyjnych. Lokalne organizacje i instytucje zamierzają włączać w tę aktywność specjalistów spoza środowiska lokalnego, którzy mają doświadczenie w promowaniu usług i produktów komercyjnych.

Ponadto w planowanych działaniach pojawia się wątek pandemiczny. Grono liderów i liderki zdaje sobie sprawę z negatywnych konsekwencji pandemii, dlatego część z nich stara się łączyć integrację osiedlową z elementami wsparcia psychologicznego.

3.6. Inicjatywy sąsiedzkie i osiedlowe

Relatywnie dużo przedsięwzięć zaliczonych do kategorii inicjatyw lokalnych było realizowanych przez liderów i liderki z nieformalnych grup sąsiedzkich. **Szereg działań zostało podjętych ze względu na dostępność programów partycypacyjnych, takich jak Wrocławski Budżet Obywatelski, Fundusz Osiedlowy oraz Mikrogranty. Liderki i liderzy wymienili sporo projektów, które składano nie tylko samodzielnie, ale też we współpracy z innymi organizacjami i instytucjami (o czym świadczy m.in. przywołanie tych samych działań w wypowiedziach różnych liderów i lidererek).**

Przygotowywanie aplikacji było często połączone ze **składaniem wniosków do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz Studium kierunków i uwarunkowań rozwoju przestrzennego Wrocławia**. Liderzy i liderki wysyłali również pisma do instytucji odpowiedzialnych za infrastrukturę drogową (np. do Zarządu Dróg i Utrzymania Miasta). Podejmowanie tych działań łączyło się też z propagowaniem ich poprzez media społecznościowe, a także zbieraniem podpisów mieszkańców na rzecz poparcia składanych propozycji.

Wśród wymienianych form działania znaleźć można również **nieformalne próby wpływu na zarządców budynków**, szczególnie w sytuacji, gdy mieszkańcy mieli poczucie, że budynki nie są należycie konserwowane przez instytucje, którym powierzono opiekę nad mieniem.

Liderzy i liderki wspierali przeprowadzenie **konsultacji społecznych** w sprawach, które okazywały się istotne z ich punktu widzenia. Konsultacjom towarzyszyły często akcje zbierania podpisów zwolenników i przeciwników poszczególnych rozwiązań oraz działania uzupełniające inicjatywy np. Rad Osiedli, polegające na dotarciu do mieszkańców, którzy nie korzystają z mediów społecznościowych i z dużym prawdopodobieństwem nie wypełniają ankiet internetowych.

Z zebranych informacji wynika, że obszar rewitalizacji charakteryzuje się występowaniem kilku wiodących tematów, które w największym stopniu mobilizują społeczność lokalną do działania oraz mogą stanowić ważny instrument aktywizacji społecznej w toku działań rewitalizacyjnych. Po pierwsze, takim tematem jest **kwestia zieleni**, w tym

również tworzenia nowych przestrzeni rekreacyjnych. Niektóre działania na rzecz utworzenia parków nie ograniczały się do zgłaszania projektów w ramach Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego. Składano także wnioski i uwagi na etapie tworzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz opracowywania Studium uwarunkowań kierunków i zagospodarowania przestrzennego. Ponadto mieszkańcy i mieszkańcy zwracali się z wnioskami do podmiotów takich jak Agencja Mienia Wojskowego oraz Polskie Koleje Państwowe, aby zarządzane przez nich tereny zostały, zgodnie z zapisami zawartymi w ww. dokumentach, przeznaczone na tereny zielone. Przygotowanie wniosków było połączone z propagowaniem wiedzy na temat projektów poprzez media społecznościowe, a także zbieraniem podpisów mieszkańców na rzecz poparcia składanych propozycji. Liderzy i liderki wskazywali też na intensyfikację działań związanych z utworzeniem parku w rejonie Kleczkowa, który mógłby zmniejszyć deficyt zieleni w północnej części obszaru rewitalizacji. Wśród inicjatyw związanych z zielenią należy również wymienić starania na rzecz utworzenia infrastruktury społecznej służącej prowadzeniu m.in. warsztatów i spotkań na terenie ogrodów działkowych. To ważna inicjatywa szczególnie w kontekście wyników konsultacji społecznych z 2019 roku, poprzedzających wyznaczenie obszaru rewitalizacji. Jak już wskazywano wcześniej, jednym z podstawowych deficytów obszaru rewitalizacji jest brak przestrzeni umożliwiających prowadzenie spotkań oraz realizację inicjatyw kulturalnych.

Uzupełnieniem działań na rzecz rozwoju terenów zielonych były **inicjatywy związane z odnową podwórzy**. We wcześniejszej części raportu kilkakrotnie zwracano uwagę, że stanowią one ważną przestrzeń integracyjną, a liderzy i liderki społeczności lokalnych chętnie podejmują działania jak najbliższej codziennych aktywności mieszkańców. Należy jednak podkreślić, że wiele wewnątrz podwórzowych w dalszym ciągu wymaga odnowy, toteż reprezentanci podmiotów działających na obszarze rewitalizacji podejmują szereg starań na rzecz realizacji mniejszych i większych inwestycji. Do tej pory angażowano się w działania mające na celu m.in. utworzenie placów zabaw oraz infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, doświetlenie podwórzy, renowację ciągów komunikacyjnych z uwzględnieniem potrzeb osób z niepełnosprawnościami (szczególnie niedowidzących i niewidomych), porządkowanie miejsc parkingowych, a także stworzenie osłon śmietnikowych. Do interesujących przedsięwzięć należą również projekty, które zakładają gruntowną przemianę podwórzy przeprowadzaną wspólnie z mieszkańcami w połączeniu np. z tworzeniem murali czy elementów ceramicznych oraz opierające się na szerokich konsultacjach społecznych na temat kształtu planowanych zmian.

Odrębną kategorię działań stanowią **przedsięwzięcia dotyczące infrastruktury ulicznej**. Liderzy i liderki brali udział w bardzo zróżnicowanych projektach, zarówno pod względem tematyki, jak i skali. W ramach jednej z inicjatyw przygotowano m.in. analizę ulic w kontekście ich użyteczności dla pieszych, opiniowano planowane inwestycje, a także stworzono listę barier architektonicznych. Lokalni aktywiści pełnili również funkcję kontrolną, zgłaszając uszkodzenia infrastruktury do Zarządu Dróg i Utrzymania Miasta oraz wnioskując o zmianę organizacji ruchu na wybranych ciągach komunikacyjnych, a także o modernizację infrastruktury przystankowej. Lobbowano również na rzecz wyznaczania dodatkowych przejść dla pieszych oraz remontu wybranych ulic – zarówno lokalnych (osiedlowych), jak i zbiorczych (ogólnomiejskich). Szczególną rolę odgrywała też dyskusja na temat rozszerzenia strefy płatnego parkowania. Liderzy i liderki zachęcali mieszkańców do udziału w konsultacjach społecznych oraz zwracali uwagę przedstawicieli Rad Osiedli na konieczność uruchomienia tradycyjnych kanałów komunikacji (które, jak już wspomniano, nie ograniczałyby się do mediów społecznościowych i ankiety internetowej).

Przegląd podejmowanych inicjatyw osiedlowych i sąsiedzkich wskazuje na odpowiednie kompetencje liderów i liderek do realizacji kolejnych przedsięwzięć o zbliżonym charakterze. Zebrane wypowiedzi sugerują, że osoby te są dobrze przygotowane merytorycznie do koordynacji projektów osiedlowych oraz prowadzenia korespondencji z różnymi instytucjami, których akceptacja jest niezbędna do realizacji poszczególnych przedsięwzięć. Widoczna jest również współpraca między poszczególnymi grupami sąsiedzkimi oraz organizacjami osiedlowymi, które wspólnie lobbują na rzecz realizacji wybranych projektów.

Nie oznacza to jednak, że inicjatywy sąsiedzkie i osiedlowe wolne są od sprzecznych oczekiwań i potrzeb. Trafnym przykładem może być debata na temat rozszerzenia strefy płatnego parkowania na jednym z osiedli, która zmobilizowała do działania zarówno zwolenników, jak i przeciwników tego projektu. Obie strony skutecznie aktywizowały mieszkańców do zaangażowania się w dyskusję dotyczącą regulacji parkowania, co poskutkowało wybiórczym wprowadzeniem opłat parkingowych (tylko na wybranych ulicach). Z podobnymi napięciami należy liczyć się również w przyszłości, dlatego niezbędne jest wypracowanie deliberatywnych form dyskusji, które będą kładły nacisk na dogłębne zrozumienie obaw i oczekiwań poszczególnych stron, a także zabezpieczenie przynajmniej części partykularnych interesów.

Należy też podkreślić, że **podmioty działające na obszarze rewitalizacji mają sprecyzowane plany na najbliższe lata**. Aktywność lokalna z dużym prawdopodobieństwem będzie koncentrowała się wokół dalszego porządkowania podwórzy wraz z dążeniem do wdrażania rozwiązań służących małej retencji i ochronie przyrody (systemów pozyskiwania deszczówki, budek lęgowych, domków dla owadów, zielonych ścian etc.). Nie brakuje też planów związanych z gospodarowaniem odpadami oraz rozwojem małej infrastruktury sportowo-wypoczynkowej (stawianiem ławek, stołów szachowych, stołów do tenisa etc.). Kontynuowane będą też starania na rzecz odnowy istniejących i budowy nowych osiedlowych boisk. Liderzy i liderki wskazują także na gotowość podejmowania działań związanych z porządkowaniem skwerów i terenów nabrzeżnych, np. wzdłuż Oławy. W tym kontekście przygotowują m.in. aplikacje do Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego oraz Funduszu Osiedlowego obejmujące, np. renowację dawnych kąpielisk.

Spodziewać się również należy dalszych inicjatyw na rzecz odnowy infrastruktury ulicznej, porządkowania parkowania oraz remontów chodników. Liderzy i liderki wskazują na liczne zaniedbania w tej kwestii i liczą na intensyfikację działań ze strony instytucji miejskich. Jakkolwiek część inicjatyw dotyczy całych ulic, to jednak mieszkańcy oczekują również działań w mniejszej skali. W planowaniu tych interwencji warto zwrócić uwagę na potencjał lokalny, który polega na gotowości społeczności lokalnej do wskazywania priorytetów, wypracowywania założeń tych działań oraz mobilizowania mieszkańców do wspólnej dyskusji nad kierunkiem zmian. Jednocześnie należy pamiętać, że część propozycji będzie miała charakter konfliktogenny – zakładają one bowiem przekształcenie przestrzeni używanej dotychczas przez mieszkańców do parkowania w obszar małych i dużych zieleńców.

3.7. Promowanie aktywności ekonomicznej lokalnych podmiotów gospodarczych

W skutecznej rewitalizacji istotny jest również aspekt ekonomiczny, który **obejmuje nie tylko wzmocnienie aktywności ekonomicznej mieszkańców, ale też promowanie niewielkich podmiotów gospodarczych, które funkcjonują na rewitalizowanym obszarze**. Tego rodzaju inicjatywy można dostrzec także wśród liderów i liderki biorących udział w wypełnianiu kwestionariuszy. Do tej pory przygotowali oni szereg działań na rzecz lokalnych przedsiębiorstw, do których zaliczyć można:

- realizację cyklu krótkich filmów dokumentujących pracę nadodrzańskich zakładów rzemieślniczych – szewskiego, tapicerskiego, ramiarskiego i czyszczenia pierza;
- akcje promujące wśród mieszkańców Wrocławia lokale gastronomiczne na Przedmieściu Oławskim czy Nadodrze;
- święto osiedla, w którym biorą udział lokalni przedsiębiorcy oraz artyści. W ten dzień można ich odwiedzić i przyjrzeć się ich pracy, a promocji lokalnego rzemiosła towarzyszą wydarzenia artystyczne;
- program działań mających na celu promowanie tradycji rzemieślniczych, np. na Nadodrze uwzględniający m.in. warsztaty, prezentacje materiałów audiowizualnych oraz wydarzenia (spacery, wystawy);
- inicjatywę na rzecz ożywienia społeczno-gospodarczego placu Kościuszki, która obejmuje konsultacje z lokalnymi przedsiębiorcami, zbieranie wspomnień, piknik sąsiedzki dla mieszkańców, opracowanie wspólnego stanowiska przedsiębiorców wobec potrzebnych zmian w tej przestrzeni oraz budowanie pozytywnego wizerunku placu Kościuszki wśród mieszkańców miasta (spacery miejskie, działania w mediach społecznościowych, akcję wokół ponownego zawieszenia neonu PZU etc.);
- budowanie pozytywnego wizerunku ul. Kołłątaja wśród mieszkańców osiedla oraz innych części Wrocławia, promocję lokalnych przedsiębiorców oraz wzmocnienie ich pozytywnego wizerunku, a także działania informacyjno-promocyjne w mediach społecznościowych;
- akcje polegające na promowaniu zakładów, które specjalizują się w niszowych usługach, np. naprawie narzędzi tnących (sekatory, piły, noże, nożyczki, wiertła itd.).

Co ważne, liderzy i liderki planują kontynuację działań związanych z promocją lokalnej działalności gospodarczej. W przygotowaniu jest m.in. Wrocławska Mapa Rzemieślników (www.wroclawscyrzemieslnicy.pl), która obecnie obejmuje Nadodrza, Ołbin i Plac Grunwaldzki, a niebawem zostanie rozszerzona o obszar Przedmieścia Oławskiego. Podobne działania planowane są w ramach akcji „Ostrzę Ostrze”, w którą dodatkowo mają zostać zaangażowane osoby zagrożone wykluczeniem społecznym.

Do planowanych działań zaliczyć można również próbę utworzenia targowiska na Ołbinie, które umożliwiłoby nabycie ekologicznych produktów od lokalnych działkowców. Wśród przygotowywanych inicjatyw jest też otwarcie restauracji serwującej potrawy kuchni wrocławskiej, a także zorganizowanie kolejnej edycji Nocy Nadodrza (jako wydarzenia promującego lokalne warsztaty artystyczne i kreatywne biznesy). W planach są też działania na rzecz ożywienia społeczno-gospodarczego placu Legionów, które zostaną zrealizowane według wzorców wykorzystanych już w celu promocji ul. Kołtąta oraz pl. Kościuszki.

3.8. Integracja instytucjonalna oraz podejmowanie działań koordynacyjnych

Ważnym aspektem działalności lokalnych liderów i liderki jest **koordynacja procesów konsultacyjnych, a także współpraca z innymi podmiotami zaangażowanymi w działania lokalne**. Współpraca ta ma różnicowany charakter. Część inicjatyw, jak np. Koalicja Oławska oraz partnerstwa dla Ołbina, Brochowa, Nadodrza i Placu Grunwaldzkiego, opiera się na nieformalnych spotkaniach partnerów ze środowiska lokalnego, stałej wymianie informacji oraz wspólnym planowaniu działań na rzecz osiedla i jego mieszkańców. Organizacje wchodzące w skład wspomnianych partnerstw oferują również dostęp do przestrzeni, które umożliwiają przeprowadzenie spotkań inicjowanych przez inne podmioty.

Kilka organizacji oraz infopunktów osiedlowych specjalizuje się w działalności informacyjnej, promując w ten sposób nie tylko własne inicjatywy, ale też działania podejmowane przez innych. Istotny jest tu fakt, że organizacje wyspecjalizowane w informowaniu o lokalnych inicjatywach zaczynają być rozpoznawalne w przestrzeni osiedlowej, co warto wykorzystać w trakcie promowania działań rewitalizacyjnych. Z drugiej strony, osoby odpowiedzialne za prowadzenie wspomnianych centrów infor-

macji są często związane z poszczególnymi fragmentami obszaru rewitalizacji także w sferze pozazawodowej. Dzięki temu mają dobrą orientację w zakresie środowisk, które nie zasięgają informacji na temat dostępnych, lokalnych form aktywizacji i spędzania wolnego czasu. Stały kontakt z osiedlowymi centrami rozwoju może zatem stanowić cenne źródło wiedzy o inicjatywach, które jeszcze nie zaistniały na rewitalizowanym obszarze, tymczasem mogłyby zwiększyć zasięg społeczny poszczególnych przedsięwzięć aktywizacyjnych.

Ponadto część liderów i liderek chciałaby podjąć inicjatywę podsumowania projektów, które niejednokrotnie stanowiły efekt wieloletnich, lecz punktowych działań. Przykładem takich starań jest dążenie do stworzenia mapy murali, pojawiających się na obszarze rewitalizacji. Istnieją również plany utworzenia inkubatora osiedlowego, który pozwoliłby na podsumowanie doświadczeń z rewitalizacji (np. Nadodrza) oraz wypracowanie spójnych i zestandaryzowanych zasad współpracy z przedsiębiorcami i społecznością lokalną także na innych osiedlach.

W planach jest też rozwój regularnego rezydencyjnego programu badawczego oraz programu wolontariackiego w oparciu o współpracę z ośrodkami akademickimi. Jego celem jest próba włączenia obecnego na obszarze rewitalizacji środowiska akademickiego do działań rewitalizacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem interdyscyplinarnych grup studentów.

3.9. Inicjatywy na rzecz bezpieczeństwa

Zgromadzone wypowiedzi sugerują, że kwestie związane z bezpieczeństwem będą odgrywały coraz większą rolę w życiu społeczności lokalnej. Przesunięcie aktywności lokalnej na rzecz bezpieczeństwa można traktować jako odpowiedź na oddolne głosy mieszkańców, wyniki Raportu diagnostycznego oraz obserwacje liderów i liderek pracujących na osiedlach. Nacisk liderów i liderek na projekty dotyczące tych kwestii może również świadczyć o nasileniu wybranych problemów społecznych, pojawieniu się nowych wyzwań oraz rosnącej presji na przeciwdziałanie ich dalszej intensyfikacji.

Przedsięwzięcia i pomysły dotyczące działań na rzecz bezpieczeństwa dzielą się na trzy grupy. Pierwsza dotyczy **zagrożeń płynących z nieprzestrzegania przepisów ruchu drogowego**. Z tego względu lokalni liderzy i liderki podejmują działania, które koncentrują się nie tylko na zazielenianiu ulic i porządkowaniu parkowania (o czym była mowa już wcześniej), ale też zmianie organizacji ruchu pod kątem zmniejszenia liczby niebezpiecznych sytuacji na drogach osiedlowych.

Drugą grupę działań tworzą **inicjatywy związane z przeciwdziałaniem przestępczości**, ze szczególnym uwzględnieniem dewastacji, kradzieży i rozbojów. Liderzy i liderki podejmują lobbying w instytucjach miejskich, a także w Straży Miejskiej i Policji na rzecz częstszych patroli, które mogłyby ograniczyć wskazane zjawiska. Planują także intensyfikację podobnych działań ze względu na zdiagnozowany brak poczucia bezpieczeństwa publicznego na obszarze rewitalizacji. Z tego samego powodu planowane jest przeprowadzenie akcji edukacyjnej z udziałem przedstawicieli MOPS-u, Policji i Straży Miejskiej. Warsztaty miałyby dotyczyć bezpieczeństwa publicznego, socjalnego oraz problematyki przemocy.

Trzecia grupa inicjatyw dotyczy problemów wynikających z **napięć ideologicznych**. Liderzy i liderki zwracają uwagę, że brak poczucia bezpieczeństwa na poziomie lokalnym przestaje być wynikiem tradycyjnie rozumianych problemów społecznych (bezrobocia i biedy), a źródłem pojawiających się trudności coraz częściej okazują się podziały społeczne powstające na tle odmiennych wartości. Z tego względu poza zasięgiem wszelkich działań aktywizacyjnych pozostają grupy o coraz bardziej skrajnych i radykalnych poglądach oraz zachowaniach, które nie akceptują przemian społecznych i przestrzennych, jakie przechodzi obszar rewitalizacji, a także różnorodności zamieszkujących go osób. Wynika to często z faktu, że prowadzone działania motywowane są odmiennymi pobudkami ideowymi, odległymi od poglądów radykalizujących się grup mieszkańców. Wobec zaistniałej sytuacji, liderzy i liderki wskazują na konieczność poszukiwania porozumienia ze wspomnianymi grupami (m.in. poprzez streetworking), podkreślając, że brak działań w tym zakresie może doprowadzić do przemocy fizycznej oraz dewastacji materialnych rezultatów aktywizacji i rewitalizacji.

Przekuć plany w sukces – co pomaga, a co przeszkadza liderom i liderkom w realizacji zaplanowanych projektów?

4.1. Ocena szans i barier determinujących realizację planowanych działań

W drugiej części kwestionariusza liderzy i liderki zostali poproszeni o **ocenę szans realizacji planowanych działań w skali od 1 (bardzo małe szanse) do 5 (bardzo duże szanse)**. Średnia ocena wystawiona przez 81 osób, które wypełniły kwestionariusz wynosiła **3,4**, na co złożył się znaczny odsetek ocen skrajnych: 2 lub 5.

Liderzy i liderki, którzy pozytywnie oceniają szanse na realizację planowanych działań, swoją ocenę motywowali obecnością silnego lidera (osoby lub organizacji), zbudowanymi sieciami współpracy, ułatwiającymi gromadzenie niezbędnych zasobów, a także poprzednimi doświadczeniami – skłaniającymi do stawiania realnych celów, a przez to zwiększającymi prawdopodobieństwo sukcesu.

Wśród innych czynników wpływających na pozytywną ocenę szans realizacji planowanych przedsięwzięć znaleźć można również dobre doświadczenia we współpracy z jednostkami osiedlowymi i miejskimi (zarówno pod względem merytorycznym, jak i finansowym), a także poczucie bycia „lokalną marką”. Jako czynnik zwiększający

prawdopodobieństwo powodzenia w osiągnięciu zakładanych celów wskazywano również intensywne i skuteczne działania Centrów Aktywności Lokalnej, które skupiają dużą liczbę miejscowych aktywistów i artystów, a także chętnych do działania mieszkańców. Zapewniają one również dostęp do niezbędnej infrastruktury (np. przestrzeń na spotkania) oraz prowadzą samodzielną diagnozę problemów i potencjałów osiedlowych, co pozwala na właściwe definiowanie działań, które są dopasowane do potrzeb potencjalnych odbiorców.

Natomiast do głównych przyczyn niekorzystnej oceny szans na realizację przygotowywanych przedsięwzięć lokalnych zaliczyć można brak środków finansowych, ryzyko wystąpienia konfliktów między potencjalnymi partnerami, wpływ pandemii (która udaremniła realizację części planów oraz w dalszym ciągu utrudnia prowadzenie wybranych działań, a także atomizuje społeczność lokalną) oraz nakierowanie własnej działalności na projekty uzależnione od decyzji pozamiejskich instytucji (np. spółek kolejowych lub wodnych).

Niskie oceny występowały również w przypadku dążenia do realizacji przedsięwzięć przestrzennych na osiedlach, które borykają się z deficytem miejskich gruntów czy lokali możliwych do przeznaczenia na działalność społeczną.

Do przeszkód, które zdaniem liderów i liderek mogą znacząco obniżyć prawdopodobieństwo sukcesu, zaliczano również niski poziom kapitału społecznego na obszarze rewitalizacji, niewystarczającą liczbę członków stowarzyszeń lub fundacji (jako czynnik zwiększający niepewność w sytuacjach wymagających zwiększonej, szybkiej

i intensywnej pracy) oraz niewielką liczbę osób zaangażowanych w pracę z trudną młodzieżą i mających odpowiednie doświadczenie, a także kompetencje w tym obszarze. Szereg liderów i liderek wskazywało również na liczne trudności formalne związane z przygotowaniem dokumentacji umożliwiającej uzyskanie zgody na realizację działania, a także pozyskanie wsparcia finansowego, a następnie jego prawidłowe rozliczenie.

4.2. Ocena posiadanych zasobów

Ocena szans realizacji planowanych działań wyraźnie pokazuje, że skuteczne osiągnięcie celów procesu rewitalizacji będzie w dużym stopniu uzależnione od wzmocnienia i wyłonienia nowych lokalnych liderów i liderek. Do podobnych wniosków prowadzi **analiza zasobów**, jakimi dysponują osoby wypełniające kwestionariusz oraz reprezentowane przez nich instytucje i organizacje.

Liderzy i liderki zostali poproszeni o ocenę w skali od 1 (bardzo zła ocena) do 5 (bardzo dobra ocena) **pięciu rodzajów zasobów: kompetencyjnych, społecznych (sieci kontaktów), lokalowych, kadrowych i finansowych**. Z pozyskanych informacji wynika, że lokalni liderzy i lokalne liderki najlepiej oceniają dostęp do zasobów lokalowych, choć część organizacji wskazywała, że niewystarczająca przestrzeń do działania ogranicza skalę realizowanych projektów lub zmusza do prowadzenia spotkań poza obszarem rewitalizacji. Nie zawsze niesie to za sobą negatywne skutki, wszak można w ten sposób promować na terenie całego miasta działalność podmiotów reprezentujących rewitalizowany obszar. Jednocześnie jednak konieczność wychodzenia poza granice tego obszaru zmniejsza potencjał integracji społeczności lokalnej z organizacjami i instytucjami, które funkcjonują najbliżej miejsca zamieszkania oraz prowadzą akcje aktywizacyjne.

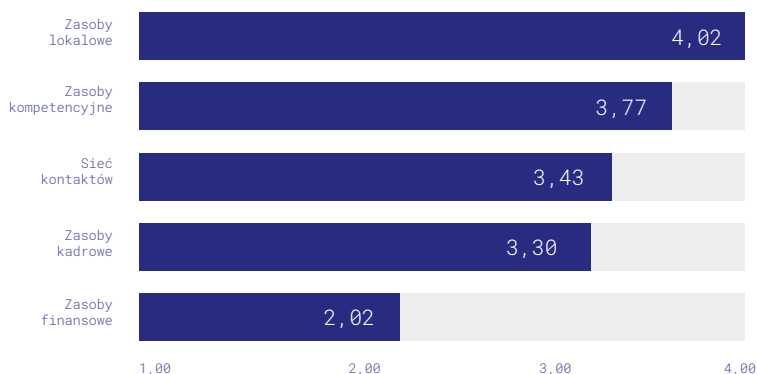
Relatywnie dobrze oceniano także przygotowanie merytoryczne do realizacji celów, jakie stawiają sobie poszczególne podmioty. Wynika to z faktu, że w większości przypadków mają one dobrą orientację w środowisku lokalnym, a zatem potrafią trafnie diagnozować istniejące potrzeby oraz projektować przedsięwzięcia, które – przynajmniej w założeniu – mogłyby zmniejszyć skalę występujących problemów społecznych. Liderzy i liderki mają również świadomość pojawiających się napięć społecznych i zdają sobie sprawę z wykluczenia wybranych grup społecznych z procesów

aktywizacyjnych. Dążą zatem do wdrażania elastycznych strategii działania, które w założeniu mają doprowadzić do włączenia osób wykluczonych w proponowane inicjatywy. Mocną stroną liderów i liderek jest również wspomniane już wcześniej doświadczenie w realizacji przedsięwzięć lokalnych, które ułatwia definiowanie celów na przyszłość. Na pozytywną ocenę przygotowania merytorycznego składa się również fakt, że dla wielu podmiotów działania lokalne są nie tylko aktywnością zawodową, ale też przestrzenią realizacji własnych pasji. Zwiększa to zaangażowanie oraz motywację do poszerzania kompetencji, które okazują się przydatne w projektowaniu i wdrażaniu kolejnych przedsięwzięć.

Osadzenie w środowisku obszaru rewitalizacji skutkuje również nawiązywaniem kontaktów pomocnych do realizacji poszczególnych projektów. Z tego względu relatywnie dobre oceny dotyczą również kapitału społecznego, którym dysponują liderzy i liderki. To ważna informacja, szczególnie w kontekście omawianych wcześniej szans na realizację poszczególnych projektów – ocenianych tym lepiej, im większe było poczucie, że w trakcie działań projektowych można liczyć na wsparcie solidnych partnerów.

Rysunek 3.

Ocena zasobów, jakimi dysponują liderzy i liderki obszaru rewitalizacji (na podstawie wyliczeń z 81 kwestionariuszy)

Udzielone oceny sugerują, że liderzy i liderki wiedzą, jak prowadzić działania, które mogą być przydatne z punktu widzenia procesów rewitalizacyjnych, ale nie zawsze dysponują zasobami umożliwiającymi faktyczną realizację poszczególnych przedsięwzięć.

Na przedostatnim miejscu uplasowały się zasoby kadrowe, które – jak wskazywano wcześniej – zmniejszają szanse na powodzenie wybranych przedsięwzięć głównie z powodu niewielkiej liczby stałych członków organizacji społecznych, a także relatywnie niskiego zaangażowania mieszkańców w inicjatywy podejmowane przez sektor pozarządowy czy grupy nieformalne.

Analiza zebranego materiału wskazuje, że dużym wyzwaniem dla wielu podmiotów jest strona administracyjno-formalna, ze szczególnym uwzględnieniem technicznych aspektów przygotowywanych projektów (jeśli te dotyczą np. zmian organizacji przestrzeni) oraz procedur umożliwiających pozyskiwanie środków finansowych. **Liderzy i liderki bardzo dobrze oceniają zatem posiadane kompetencje w obszarze definiowania i podejmowania działań aktywizacyjnych, ale dostrzegają też braki w wiedzy specjalistycznej.** Przekłada się to niejednokrotnie na niepowodzenie podejmowanych starań, czemu towarzyszy również poczucie braku zrozumienia po stronie poszczególnych urzędów (np. komórek Urzędu Miejskiego odpowiedzialnych za infrastrukturę i planowanie przestrzenne) oraz przekonanie, że środków finansowych na realizację projektów jest zbyt mało i trudno je zdobyć. Między innymi z tego powodu, uczestnicy badania najgorzej oceniają posiadane zasoby finansowe.

4.3. Wykorzystywane formy wsparcia

Zasygnalizowane problemy z dostępem do specjalistycznej wiedzy oraz zasobów finansowych wymagają elastyczności i kreatywności ze strony lokalnych liderów i liderki. Pomimo wskazywanych trudności mają oni dobrą orientację w dostępnych formach wsparcia oraz starają się o pozyskanie środków ze znanych im źródeł.

Są wśród nich m.in. poszczególne wydziały Urzędu Miejskiego we Wrocławiu, programy koordynowane przez Strefę Kultury Wrocław (Mikrogranty), Wrocławskie Centrum Rozwoju Społecznego (Fundusz Czasu Wolnego),

Urząd Wojewódzki (Dolnośląskie Małe Granty), Fundusze Osiedlowy i Senioralny, Wrocławski Budżet Obywatelski, Program Inicjatyw Rad Osiedli, Narodowe Centrum Kultury, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Narodowy Instytut Wolności (w tym przede wszystkim Dolnośląski Fundusz Małych Inicjatyw) oraz Dolnośląski Ośrodek Wspierania Ekonomii Społecznej. Część liderów i liderek korzystała również ze wsparcia europejskiego, w tym m.in. Komisji Europejskiej w Polsce, Regionalnego Programu Operacyjnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego. Ponadto instytucje i organizacje reprezentowane przez osoby wypełniające kwestionariusz mają doświadczenie w pozyskiwaniu funduszy od prywatnych i zagranicznych sponsorów oraz fundacji istniejących przy dużych przedsiębiorstwach i instytucjach finansowych. Niektórzy wykorzystują również zbiórki publiczne, np. za pośrednictwem serwisu patronite.pl.

Wskazywane źródła finansowania sugerują, że rozmówcy rozumieją pozyskiwanie środków finansowych dwójako. Z jednej strony chodzi tu o inicjatywy polegające na transferze pieniędzy do podmiotu lokalnego, który następnie realizuje na tej podstawie konkretne zadanie. Z drugiej strony, jako źródło środków finansowych wskazywane są programy, gdzie liderzy i liderki zajmują się wyłącznie przygotowaniem projektu zgłaszanego do konkursu, a jego ewentualna wygrana oznacza realizację przez instytucję miejską (tak dzieje się np. w ramach WBO).

Podkreślić przy tym należy, że rozmówcy cenią sobie możliwości finansowania działań oferowane przez miasto i zależne od niego instytucje, choć zwracają uwagę na wspomniane już skomplikowane procedury formalne, z którymi trzeba się zmierzyć, aby uzyskać wsparcie. W sytuacji, gdy pozyskane środki nie są przekazywane bezpośred-

nio do organizacji lub instytucji, niezadowolenie budzi duży odstęp czasowy, który mija od wygranej do faktycznej realizacji danego przedsięwzięcia. Zdaniem rozmówców obniża to zaufanie do instytucji miejskich oraz zniechęca do podejmowania oddolnych aktywności.

4.4. Pożądane formy wsparcia

Liderzy i liderki zamierzają kontynuować starania o kolejne środki ze źródeł, które były już przez nich wykorzystywane. Co jednak istotne, chcą również przesunąć akcent na granty zagraniczne. Są to plany wyraźnie różniące się od dotychczasowych praktyk, bo choć część organizacji i instytucji posiada doświadczenie w pozyskiwaniu wsparcia europejskiego, to jednak do tej pory koncentrowano się na próbach zdobywania środków krajowych, w tym przede wszystkim pomocy lokalnej, tj. zależnej od Urzędu Miejskiego Wrocławia.

Wiodącą rolę wsparcia lokalnego można postrzegać jako sukces – jego szerokie wykorzystanie przez liderów i liderki świadczy o trafności oraz przydatności oferowanych instrumentów pomocowych. Należy jednak pamiętać, że wsparcie to jest nie tylko uzależnione od presji cykli koniunkturalnych, ale też daleko niewystarczające do przewyciężenia problemów społecznych na obszarze rewitalizacji. Ważne zatem, aby aktywiści i aktywistki – podejmujący szereg działań bardzo dobrze korespondujących z celami rewitalizacji – w jak największym stopniu sięgali po środki krajowe i zagraniczne. Pozwoli to zdywersyfikować sieć podmiotów zaangażowanych w pozyskiwanie funduszy dla osiedla, wzmocnić niezależność sektora pozarządowego oraz uzupełnić wsparcie ze strony samorządu lokalnego, zwiększając tym samym skalę podejmowanych inicjatyw.

Aby wykorzystanie ponadlokalnych źródeł wsparcia na szerszą skalę było możliwe, wielu liderów i liderki lokalnych potrzebuje wsparcia merytorycznego, kadrowego i organizacyjnego. Pozwoli to uzupełnić specjalistyczną wiedzę, a przede wszystkim odciążycielic kadry zaangażowane w przygotowywanie wniosków grantowych. W tym kontekście liderzy i liderki oczekują rozwijania współpracy nieformalnych grup z urzędnikami, wypełnienia dokumentów z pomocą pracowników miasta oraz organizacji dodatkowych szkoleń. Podkreślają oni również, że szereg atrakcyjnych programów finansowanych np. ze środków Unii Europejskiej opiera się na zasadzie refunda-

cji. Oznacza to, że wnioskodawca musi być w posiadaniu dużej rezerwy finansowej bądź zdolności kredytowej na pokrycie bieżących wydatków. Nie jest zatem wykluczone, że promocji międzynarodowych programów grantowych towarzyszyć powinien namysł nad stworzeniem zwrotnej rezerwy finansowej w budżecie miasta, która pozwoliłaby zachować płynność podmiotom realizującym projekty refundowane.

Działanie na rzecz szerokiego wykorzystania ponadlokalnych instrumentów finansowych może być bardzo istotne z punktu widzenia instytucji miejskich jako organizatorów i głównych liderów procesu rewitalizacji. Należy jednak pamiętać, że środowisko lokalne oraz reprezentowane przez nie instytucje i organizacje wymagają również innych form wsparcia, które ułatwią im realizację działań zbieżnych z celami rewitalizacyjnymi. Ze względu na swoją specyfikę – mocne zakorzenienie w lokalności i względnie niewielki zakres terytorialnego działania większości organizacji – jest również mało prawdopodobne, aby pomoc ze strony Miasta mogła zostać całkowicie wyeliminowana.

Z tego względu część liderów i liderek podkreśla znaczenie małych miejskich grantów na działania społeczne, które powinny być dostępne nie tylko dla młodych organizacji, ale też dla tych bardziej doświadczonych podmiotów. Jednocześnie istotne jest stworzenie efektywnych kanałów komunikacji, pozwalających lokalnym działaczom lepiej kontrolować, na jakim etapie znajdują się realizowane przez miejskie instytucje przedsięwzięcia osiedlowe (np. projekty Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego lub Funduszu Osiedlowego).

Liderzy i liderki zwracają też uwagę na **konieczność przeprowadzenia szkoleń dotyczących tworzenia materiałów informacyjnych i stron internetowych, wiedzy administracyjno-prawnej i ekonomicznej, a także pozyskiwania środków z Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego**. Oczekują również, że powstanie zespół konsultacyjny złożony z ekspertów pracujących w poszczególnych wydziałach Urzędu Miejskiego, którzy mogą udzielić porad administracyjnych i proceduralnych oraz dysponują szczegółową wiedzą techniczną przydatną np. podczas opracowywania aplikacji do Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego (w szczególności dotyczy to jednostek odpowiedzialnych za organizację ruchu na ulicach osiedlowych, a także za utrzymanie miejskiej zieleni).

Ponadto dla wielu liderów i liderek **dużym obciążeniem byłby dostęp do sal zajęciowych, namiotów, krzeseł, stołów i leżaków, które mogłyby wykorzystać podczas organizacji wydarzeń integracyjnych, edukacyjnych, kulturalnych etc.** Jednym z pomysłów jest utworzenie „banku rzeczy”, które pozostają do dyspozycji różnych organizacji i instytucji z obszaru rewitalizacji. W przypadku braku zasobów lokalowych warto również zweryfikować możliwość przekształcenia jak największej liczby wydarzeń

w spotkania o charakterze plenerowym (także poza okresem wiosenno-letnim), co przy okazji pozwoliłoby zwiększyć rozpoznawalność poszczególnych podmiotów i inicjatyw wśród członków społeczności lokalnej. Ułatwiłoby to realizację wielu projektów, których kontynuacja jest utrudniona z racji niedostatecznego dostępu do odpowiednich pomieszczeń.

Działacze lokalni podkreślają też, że bardzo ważne jest wsparcie Miasta w zakresie promocji poszczególnych inicjatyw aktywizacyjnych, charytatywnych oraz integracyjnych za pomocą urzędowych kanałów komunikacji. Liderzy i liderki zwracają przy tym uwagę, że **na obszarze rewitalizacji mieszka coraz więcej migrantów i migrantek, wobec czego potrzebne jest wsparcie tłumaczeniowe, które umożliwi dystrybucję informacji w różnych językach (głównie w językach angielskim i ukraińskim)**. Liderzy i liderki są również zainteresowani wykorzystaniem miejskich nośników informacji na terenie osiedla, takich jak citylighty, słupy ogłoszeniowe, wiaty przystankowe oraz tablice Rad Osiedli (tych ostatnich – jak wskazują zgromadzone wypowiedzi – powinno być znacznie więcej). Dzięki temu łatwiej byłoby im dotrzeć do osób zamieszkujących różne części rewitalizowanego obszaru, szczególnie że jest on rozdzielony wieloma barierami komunikacyjnymi, a niektóre jego fragmenty przybierają charakter autonomicznych enklaw.

Liderzy i liderki liczą również na **szersze zaangażowanie instytucji miejskich w sieciovanie** istniejących organizacji, instytucji, nieformalnych grup sąsiedzkich i aktywnych mieszkańców. Jako przykład wskazują wspomniane już partnerstwa osiedlowe, które dynamizują współpracę podmiotów lokalnych i ułatwiają realizację poszczególnych projektów.

Kolejną oczekiwaną formą wsparcia jest ustanowienie **tzw. managerów osiedli**, które wchodzi w skład obszaru rewitalizacji. Zdaniem liderów i liderek takie osoby miałyby całościowy ogląd procesów zachodzących na poszczególnych fragmentach rewitalizowanej części miasta. Ułatwiałoby to koordynację planowanych działań, w tym również synergiczne wykorzystanie zaangażowania poszczególnych działaczy oraz mniejsze ryzyko dublowania przygotowywanych projektów.

Według liderów i liderek niezwykle istotne jest także **zaangażowanie samorządu w regulację statusu prawnego podwórz i terenów, na których mogłyby powstać nowe założenia parkowe**. W tym pierwszym przypadku chodzi głównie o stworzenie przyjaznych regulacji ułatwiających mieszkańcom dzierżawienie wewnątrz podwórzowych i tworzenie oddolnych inicjatyw sąsiedzkich (co – jak wspomniano wcześniej – może wydatnie ułatwić aktywizację i integrację społeczną na poziomie kwartałów i osiedli). Natomiast druga ze wspomnianych kwestii dotyczy przede wszystkim reprezentowania interesów mieszkańców w kontaktach ze spółkami kolejowymi i wodnymi, co byłoby szczególnie przydatne w trakcie dalszych starań o zagospodarowanie np. terenów nad Oławą oraz parków: Oławskiego i na Kępie Mieszcząńskiej.

Priorytety liderów i liderek na najbliższe lata

Zebranie opinii 81 liderów i liderek obszaru rewitalizacji jest niezwykle ważne do tego, by działania rewitalizacyjne w jak największym stopniu wykorzystywały istniejący już potencjał lokalny. Kwestionariusz wypełniony przez tak licznych reprezentantów podmiotów działających na obszarze rewitalizacji skutkuje jednak bardzo dużą różnorodnością zgromadzonych informacji – zarówno co do istoty planowanych działań, jak też formy przygotowywanych projektów oraz problemów, na które mają one odpowiadać. Mając na uwadze tę różnorodność, poproszono liderów i liderki o wskazanie przedsięwzięć, które warto ich zdaniem zrealizować w pierwszej kolejności. Kryterium wyboru dotyczyło nie tylko natężenia danego problemu społecznego, ale też subiektywnie ocenianych szans na jego minimalizację. Liderzy i liderki mieli też wskazać, jakie inicjatywy – przy wsparciu innych lokalnych organizacji, instytucji, nieformalnych grup sąsiedzkich oraz aktywnych mieszkańców – będą najlepiej przeciwdziałać danemu problemowi. Zapytano ich o to, uznając, że działają na obszarze rewitalizacji na co dzień, a zatem mają najlepszą orientację w zjawiskach i procesach, które można tam zaobserwować.

Liderzy i liderki wyraźnie podkreślali, że problemy społeczne nie podlegają hierarchizacji – wszystkie wyzwania wskazane podczas konsultacji społecznych oraz w Raporcie diagnostycznym są równoważne.

Jednocześnie jednak wskazali działania, które dają największe szanse na względnie szybkie zmniejszenie natężenia wybranych problemów społecznych i od których warto rozpocząć proces rewitalizacji. Sugerowane przez nich priorytety obejmują:

- dotarcie do młodzieży, która jest zagrożona działaniami polaryzującymi światopoglądowo, w tym również tworzenie dla nich ciekawej oferty spędzania czasu wolnego oraz kształtowanie pozytywnych aspiracji;
- podnoszenie kompetencji kulturalnych i społecznych dzieci oraz młodzieży;
- postpandemiczne wsparcie psychologiczne dla dzieci i młodzieży oraz osób starszych;
- działania na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa, w tym również zintensyfikowanie projektów służących dotarciu do grup radykalnych światopoglądowo i niechętnych dotychczasowym działaniom aktywizacyjnym i integracyjnym;
- włączenie podopiecznych Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w definowanie i prowadzenie działań rewitalizacyjnych;
- działania zmierzające do utrwalania pozytywnych nawyków porządkowych (sprzątania odchodów zwierząt oraz segregacji śmieci i wyrzucania ich w przeznaczonych do tego miejscach);
- wzmacnianie poczucia przywiązania mieszkańców do miejsca ich zamieszkania poprzez podkreślanie jego wyjątkowości oraz eksponowanie osobistych historii mieszkańców;
- integrację mieszkańców „starych” i „nowych” części każdego z osiedli wchodzących w skład obszaru rewitalizacji;
- budowanie sieci samopomocy i wsparcia wśród oraz na rzecz osób starszych (także w formie integracji międzypokoleniowej);
- budowanie i wzmacnianie sieci wymiany (osiedlowego *sharingu*) przy wsparciu lokalnych organizacji pozarządowych oraz Centrów Aktywności Lokalnej;
- upodmiotowienie mieszkańców w relacjach z zarządcami budynków mieszkalnych;
- renowację podwórzy oraz wsparcie wspólnot sąsiedzkich w obszarze działań podwórkowych (porządkowania przestrzeni, zakładania miniogrodów etc.);
- kontynuację i intensyfikację działań na rzecz tworzenia nowych terenów zielonych;
- uporządkowanie parkowania;
- kontynuację działań służących dostosowaniu infrastruktury do potrzeb osób z niepełnosprawnością (według standardów przyjętych przez Radę Miejską Wrocławia);
- wsparcie lokalnego rzemiosła.

W osiągnięciu tych celów mogą – zdaniem liderów i liderek – pomóc:

- rozwój podjętych już inicjatyw, w tym m.in. rozbudowa sieci jadłodielni i ogrodów społecznych, tworzenie kronik osiedlowych, kontynuacja programu trenera osiedlowego etc.;
- dalsze kształcenie liderów osiedlowych, którzy wywodzą się z mieszkańców, cieszą się dużym zaufaniem społeczności lokalnej oraz mogą organizować mikrodziałania oddolne także wśród osób wykluczonych z dotychczasowych działań aktywizacyjnych;
- wzmocnienie Centrów Aktywności Lokalnej jako przestrzeni, które gromadzą aktywnych mieszkańców i artystów, oferują możliwość realizacji oddolnych inicjatyw, a także wspierają te inicjatywy, udostępniając różne zasoby;
- wykorzystanie lokalnych sieci współdziałania do aktywizacji oraz integracji seniorów i młodzieży (np. poprzez zaangażowanie grupy branżowej ds. dzieci i młodzieży, która działa przy Koalicji Oławskiej i przy Partnerstwie dla Ołbina);
- prowadzenie działań edukacyjnych z zakresu ekologii, zrównoważonego rozwoju oraz dobrych praktyk gospodarowania przestrzenią;
- tworzenie grup hobbystycznych i centrów doskonalenia zawodowego oraz prowadzenie warsztatów zawodowych dla osób dorosłych i młodzieży;
- streetworking jako sposób na dotarcie do radykalnych grup młodzieżowych, osób bezdomnych oraz innych grup wykluczonych i niezainteresowanych dotychczasową ofertą wydarzeń społeczno-kulturalnych;
- organizacja jak największej liczby spotkań integracyjnych (sportowych, kulturalnych i animacyjnych) w przestrzeni otwartej (z naciskiem na wnętrza podwórzowe), a także z uwzględnieniem obecności migrantów i migrantek, którzy coraz liczniej zamieszkują obszar rewitalizacji (spotkania te mogą przybierać postać pikników czy warsztatów nakierowanych na wspólne tworzenie przedmiotów, albumów etc.);
- kontynuacja szkolnych i pozarządowych inicjatyw profilaktycznych, poradniczych i psychoedukacyjnych, które przeciwdziałają uzależnieniom oraz zmniejszają ryzyko zaburzeń psychicznych u dzieci i młodzieży (w tym m.in. międzypokoleniowe spotkania ze specjalistami oraz współpraca z placówkami terapeutycznymi);
- stworzenie internetowej platformy dyskusyjnej dla obszaru rewitalizacji (lub

osiedli wchodzących w jego skład), która umożliwiałaby swobodną dyskusję na temat procesu rewitalizacji;

- organizację wydarzeń i akcji promocyjnych na rzecz lokalnych rzemieślników oraz utrzymanie bądź wdrożenie preferencyjnych form najmu lokali, które zajmują zakłady rzemieślnicze;
- pomoc prawna oraz wsparcie szkoleniowe dla wspólnot mieszkaniowych, które wskaże, w jaki sposób uzyskać dofinansowanie do remontów bądź wymiany ogrzewania, a także pozwoli wpływać na działania zarządców nieruchomości. Wskazane jest też utworzenie tzw. asystentów wspólnot, którzy byliby odpowiedzialni za udzielanie mieszkańcom wsparcia merytorycznego;
- zwiększenie liczby patroli policji i straży miejskiej.

Liderzy i liderki podkreślają, że istnieje potencjał do szybkiej i skutecznej realizacji tych zadań dzięki rozwijającym się sieciom współpracy (także w postaci mniej lub bardziej

sformalizowanych partnerstw) między np. Centrami Aktywności Lokalnej, oddziałami Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, radami osiedli, organizacjami pozarządowymi, placówkami edukacyjnymi, policją oraz grupami aktywnych mieszkańców. Liderzy i liderki obszaru rewitalizacji, którzy wypełnili kwestionariusz, potrafią wskazać z nazwy potencjalnych partnerów, a także dostrzegają możliwości współpracy z konkretnymi podmiotami gospodarczymi oraz instytucjami kultury. Aby jednak w pełni wykorzystać istniejące możliwości przeciwdziałania negatywnym zjawiskom społecznym, konieczne jest też wsparcie ze strony poszczególnych instytucji samorządowych. Urząd Miejski i zależne od niego instytucje nadal są postrzegani jako kluczowy partner w organizowaniu i koordynowaniu działań lokalnych. Wiodąca rola urzędu wynika m.in. z faktu, że to w nim zapadają wszystkie kluczowe decyzje dotyczące obszaru rewitalizacji, a także stamtąd pozyskiwano dużą część dotychczasowego wsparcia.

Wypowiedzi liderów i liderek sugerują jednocześnie, że są oni gotowi przejąć odpowiedzialność za część działań służących zmniejszeniu natężenia problemów społecznych w ramach procesu rewitalizacji. Nie jest to jednak gotowość bezwarunkowa. Aby zgodzić się na przyjęcie tej roli, oczekują oni m.in. dobrego przygotowania merytorycznego z udziałem doświadczonych pracowników samorządowych, a także wypracowania skutecznych formuł konsultacyjnych na poziomie Urzędu Miejskiego. Wsparcie to może ułatwić m.in. precyzyjne definiowanie inicjatyw infrastrukturalnych oraz projektów składanych do Wrocławskiego Budżetu Obywatelskiego, pozyskiwanie

środków ze źródeł krajowych i międzynarodowych, a także budowanie i rozwój nieformalnych grup sąsiedzkich. Ważne jest też wprowadzenie formuły długofalowego finansowania działań koordynowanych przez liderów i liderki – tak, by mogli oni zyskać stabilizację i wypracować efekty, które rzadko powstają w perspektywie krótkoterminowej.

Jakie działania warto podejmować? Perspektywa mieszkańców i mieszkanek obszaru rewitalizacji

Do tej pory w Raporcie szeroko omówiono działania i plany liderów i liderek lokalnych społeczności, koncentrując się na przedsięwzięciach, które mogą być przydatne z perspektywy procesu rewitalizacji. Aby proces ten przebiegał pomyślnie, powinien być w jak największym stopniu dopasowany do oczekiwań mieszkańców i mieszkanek rewitalizowanego obszaru. Z tego względu Raport uzupełniono o **analizę mapowania szans i potencjałów**, które przeprowadzono wśród członków społeczności lokalnej zamieszkującej obszar wyznaczony do rewitalizacji (Tabela 1). Jak już wspomniano wcześniej, mieszkańcy i mieszkanki zostali poproszeni o wskazanie inicjatyw, które ich zdaniem są atrakcyjne i warte wsparcia lub rozwoju.

Na podstawie zgromadzonych wypowiedzi udało się zidentyfikować **cztery zasadnicze kategorie działań**:

- przedsięwzięcia wskazane jako ważne, interesujące oraz warte kontynuacji;
- inicjatywy, których – zdaniem mieszkańców i mieszkanki – jest zbyt mało na obszarze rewitalizacji;
- działania, w których zdarzyło się już uczestniczyć członkom i członkiniom społeczności lokalnej;
- przedsięwzięcia, w które mieszkańcy i mieszkanki chcieliby się zaangażować, ale do tej pory nie mieli ku temu okazji (ponieważ działania te nie były podejmowane lub rozmówcy i rozmówczynie nie wiedzieli, że można wziąć w nich udział).

Szczegółowy wykaz inicjatyw, które można zakwalifikować do każdej z kategorii, zamieszczono w tabeli na kolejnych stronicach tego rozdziału. Oczekiwania mieszkańców i mieszkanki wyszczególniono, uwzględniając podział na osiedla, które zaliczono do obszaru rewitalizacji – ułatwi to planowanie poszczególnych działań jak najbliższej członków i członkiń społeczności lokalnej, co jest szczególnie istotne w kontekście kluczowych celów procesu rewitalizacji: zachęcenia jak największej liczby osób do wspólnych działań na rzecz przestrzeni osiedlowych, wzmocnienia więzi społecznych na obszarze rewitalizacji, a także upodmiotowienia całej społeczności tego obszaru.

Kierunek działań podejmowanych przez liderów i liderki okazuje się zbieżny z oczekiwaniami członków i członkiń społeczności lokalnej. Zajęcia artystyczne, kulturalne i sportowe spotykają się z aprobatą rozmówców i rozmówczyń oraz są przez nich postrzegane jako atrakcyjne i interesujące. Biorący udział w mapowaniu są również bardzo zainteresowani inicjatywami służącymi poprawie czystości osiedla, zacieśnianiu więzi sąsiedzkich oraz poprawie ładu urbanistycznego i architektonicznego na obszarze rewitalizacji. Oczekują w tym aspekcie dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz integracyjnych, które pomogą im samodzielnie – jako społeczności – inicjować i realizować wybrane działania lokalne z zakresu czystości osiedlowej, a także kooperować z zarządcami nieruchomości oraz jednostkami miejskimi. Zauważamy przy tym, że postulaty wysuwane przez mieszkańców i mieszkanki korespondują z ich dotychczasowym zaangażowaniem w sprawy osiedlowe.

W kontekście wskazywanych przedsięwzięć **warto zwrócić uwagę na kilka kwestii.** Po pierwsze, wspomniane dopasowanie nie zawsze zachodziło na poziomie osiedlo-

wym – część inicjatyw oczekiwanych przez mieszkańców i mieszkanki podejmowano głównie w innych rejonach obszaru wyznaczonego do rewitalizacji, niekiedy dość odległych od tych, które reprezentowali uczestnicy mapowania. Oznacza to, że kolejne działania aktywizacyjne i integracyjne warto planować w sposób rozproszony – tak, by mieszkańcy i mieszkanki różnych fragmentów rewitalizowanego obszaru mieli podobny dostęp do przygotowywanej oferty działań i wydarzeń.

Po drugie, **mapowanie pokazało dużą dysproporcję między chęcią uczestnictwa w poszczególnych przedsięwzięciach a gotowością do ich współtworzenia.** Aktywny udział większości rozmówców, którzy mają za sobą doświadczenie inicjowania lub współorganizowania działań osiedlowych, koncentrował się na oddawaniu głosów we Wrocławskim Budżecie Obywatelskim oraz interwencjach związanych z bezpośrednim otoczeniem miejsca zamieszkania (np. w inicjatywy służące uporządkowaniu podwórza bądź mobilizacji zarządcy do przeprowadzenia niezbędnych remontów w budynku). Natomiast niewielu uczestników mapowania widzi się w roli osoby przygotowującej zajęcia artystyczne, kulturalne i społeczne, skłaniając się raczej do uczestnictwa w projektach organizowanych przez inne osoby. Biernie podejście części rozmówców do działań aktywizacyjnych koresponduje z oczekiwaniem na pojawienie się liderów i liderek, którzy wskażą sposoby włączenia się w różne aktywności. Pokazuje to, że

choć na obszarze rewitalizacji działa wielu reprezentantów sektora pozarządowego, którzy aktywnie przewodzą inicjatywom społecznym, ważna jest też kontynuacja programów kształtujących kompetencje leaderskie i organizacyjne w zakresie aktywności osiedlowej wśród samych mieszkańców i mieszkanki. Warto nadmienić, że podejmowane na tym polu przedsięwzięcia są dowodem na to, że – mimo biernej postawy wielu mieszkańców – obszar rewitalizacji zamieszkują silnie zmotywowani członkowie społeczności lokalnej, którzy chcieliby sprawdzić się w roli organizatorów inicjatyw osiedlowych. Ich obecność dobrze odpowiada oczekiwaniom osób wypełniających kwestionariusze, a zarazem stwarza szansę na wykreowanie zróżnicowanej sieci liderów i liderki, którzy będą organizowali działania mieszkańców i mieszkanki w skali mikro (np. na poziomie podwórza), otrzymując wsparcie silniejszych partnerów osiedlowych (np. organizacji pozarządowych).

Po trzecie wreszcie, należy mieć na uwadze, że **uczestnicy i uczestniczki mapowania wskazywali na konieczność intensyfikacji działań społeczno-kulturalnych, które mają już miejsce na zamieszkiwanych przez nich osiedlach**. Z jednej strony świadczy to o trafności podejmowanych działań animacyjnych, artystycznych i kulturalnych (budzą one zainteresowanie przynajmniej części członków społeczności lokalnej, a rozmówcy i rozmówczynie chętnie biorą w nich udział), przy czym kluczowym wyzwaniem okazuje się poszerzenie zasięgu terytorialnego i zwiększenie częstotliwości tych inicjatyw. Część rozmówców i rozmówczyń wskazywała bowiem, że na interesujące ich zajęcia brakuje miejsc. Z drugiej strony, postulaty uczestników mapowania świadczą o braku pełnej komunikacji między mieszkańcami i mieszkankami a osobami odpowiedzialnymi za realizację poszczególnych projektów. W tym aspekcie ważniejsza od zwiększenia częstotliwości wydarzeń jest zmiana sposobu informowania o tym, co dzieje się na osiedlu. Wobec powyższych wątpliwości rozszerzenia wymaga także zakres tematyczny podejmowanych przedsięwzięć artystycznych i kulturalnych. Niewykluczone bowiem, że dotychczasowe inicjatywy nie do końca korespondowały z gustami i oczekiwaniami mieszkańców i mieszkanki, budząc zainteresowanie tylko niewielkiej części społeczności lokalnej (choć dostatecznie dużej, by zapewnić sukces frekwencyjny organizowanym już zajęciom).

Być może pomocnym instrumentem przybliżającym mieszkańców i mieszkanki do podejmowanych inicjatyw będzie szerokie wykorzystanie przestrzeni podwórzy. To proces, który już zachodzi oraz został wskazany przez liderów i liderki z poszczególnych osiedli jako szczególnie istotny wobec konieczności wzmocnienia więzi spo-

tecznych oraz kapitału społecznego na obszarze rewitalizacji. Warto przy tej okazji nadmienić, że podwórza to przestrzenie, w których przebywają głównie dzieci – jedni z podstawowych odbiorców działań aktywizacyjnych i integracyjnych.

Istotnym sposobem na zwiększenie dostępności wydarzeń społeczno-kulturalnych może być powstanie systemu informacyjnego zachęcającego do udziału w przedsięwzięciach realizowanych „po sąsiedzku”, na innych pobliskich osiedlach. Uczestnictwo w projektach realizowanych poza granicami danego osiedla jest szczególnie popularne w śródmiejskiej części obszaru wyznaczonego do rewitalizacji (Nadodrże, Ołbin, Kleczków, Przedmieście Oławskie i Przedmieście Świdnickie), skąd łatwo dojechać w inne części miasta. Aby jednak spopularyzować tego rodzaju praktyki w peryferyjnych częściach rewitalizowanego obszaru miasta, warto zadbać o wdrożenie spójnej strategii komunikacji w oparciu o tradycyjne i cyfrowe kanały informacyjne. Te ostatnie stają się coraz bardziej popularne wśród mieszkańców, dostarczając wiedzy o aktualnych wydarzeniach na osiedlu np. za pośrednictwem profili osiedlowych w mediach społecznościowych. Należy jednak pamiętać, że z obiegu cyfrowego wciąż wykluczonych jest wiele osób starszych, przez co komunikacji cyfrowej powinny towarzyszyć tradycyjne sposoby rozpowszechniania informacji, chociażby za

pośrednictwem osiedlowych tablic informacyjnych. Przydatna może być również cykliczność różnych wydarzeń w wybranych przestrzeniach osiedlowych (np. w parkach), co utrwali w mieszkańcach i mieszkankach nawyk odwiedzin tych miejsc oraz uczestnictwa w przygotowanej ofercie wydarzeń społeczno-kulturalnych.

Część rozmówców i rozmówczyń podkreślała również, że osiedlowa aktywność społeczna nie będzie się rozwijała, jeśli nie zwiększy się dostęp do pomieszczeń z infrastrukturą ułatwiającą organizację spotkań i warsztatów, bez konieczności dopasowania tematu działań do profilu organizacji uczyczącej lokal. Z tego względu postulowano powstawanie i dalszy rozwój przestrzeni takich jak Centra Aktywności Lokalnej (szczególnie na osiedlach, które nie posiadają jeszcze takiej infrastruktury). Opinie te korespondują nie tylko ze spostrzeżeniami liderów i liderek lokalnych, ale też z wynikami diagnozy służącej wyznaczeniu granic rewitalizowanego obszaru. Wskazywano w niej m.in., że obszar ten charakteryzuje się deficytem przestrzeni integracyjnych oraz służących organizacji spotkań kulturalnych.

Warto podkreślić, że **mapowanie szans i potencjałów ujawniło słabą tożsamość i rozpoznawalność specyfiki przestrzeni tych fragmentów obszaru rewitalizacji, które zlokalizowane są w pobliżu centrum miasta (np. osiedle Przedmieście Świdnickie).**

Dla wielu rozmówców i rozmówczyń centralnie położone części obszaru rewitalizacji są integralnym elementem serca Wrocławia pozbawionym lokalnej (osiedlowej) specyfiki. W rezultacie, uczestnicy i uczestniczki mapowania często nie byli w stanie wskazać osiedlowych granic i podkreślali dużą atrakcyjność miejsc zlokalizowanych poza terenem zamieszkiwanego osiedla lub obszaru rewitalizacji. Z tego samego powodu uczestniczą oni w przedsięwzięciach ogólnomiejskich, które mogą stanowić konkurencję dla działań zorientowanych na wzmocnienie więzi wśród członków i członkiń społeczności lokalnej.

Rozmówcy i rozmówczynie reprezentujący śródmiejskie fragmenty obszaru rewitalizacji oczekują też realizacji ważnych dla osiedla inicjatyw w przestrzeniach pełniących funkcję ponadlokalną. Postulują na przykład kontynuację działań realizowanych w ramach Europejskiego Dnia Zrównoważonego Transportu, kiedy znacząco ograniczono ruch samochodowy na ul. Świdnickiej (w rejonie pl. Kościuszki). Pełne uwzględnienie tego rodzaju postulatów jest jednak utrudnione ze względu na centralny charakter tych przestrzeni oraz współdzielenie ich z mieszkańcami innych części Wrocławia. Może to rodzić napięcia i konflikty, które będą ograniczały skalę postulowanych zmian, a w konsekwencji wzmagały poczucie niezaspokojenia potrzeb oraz wycofanie się z udziału w działaniach rewitalizacyjnych.

Proces mapowania ujawnił jednocześnie, że **grupą najmniej skłonną do dzielenia się swoimi przemyśleniami na temat potencjałów osiedlowych jest młodzież**. Sugeruje to duże niedopasowanie dotychczasowych działań aktywizacyjnych i integracyjnych do oczekiwań młodzieży oraz skutkuje rosnącym dystansem reprezentantów tej grupy do podejmowanych inicjatyw społeczno-kulturalnych. W praktyce oznacza to również, że w ramach mapowania potencjałów nie udało się zdefiniować potrzeb młodzieży, o czym należy pamiętać podczas projektowania konkretnych działań rewitalizacyjnych. Z pewnością dotarcie do osób młodych oraz wypracowanie działań, które spotkałyby się z ich akceptacją i zaangażowaniem, będzie stanowić jedno z podstawowych wyzwań całego procesu rewitalizacji. Jest to szczególnie istotne w kontekście pojawienia się grup, które radykalizują swoje postawy oraz zdecydowanie odrzucają efekty działań, jakie realizowano do tej pory pod hasłem rewitalizacji.

Przy tej okazji warto również nadmienić, że **wielu mieszkańców nie potrafi zdefiniować swoich oczekiwań wobec przedsięwzięć społeczno-kulturalnych w otoczeniu miej-**

sca zamieszkania. Osoby te podkreślały w trakcie mapowania, że nie widzą dla siebie żadnych interesujących inicjatyw osiedlowych i nie wiedzą, co należałoby zrobić, aby poczuli się zaciekawieni takimi projektami w przyszłości. Tym samym, nawet przy dużym sukcesie frekwencyjnym różnych działań aktywizacyjnych i integracyjnych, istnieje spore ryzyko pojawienia się „białych plam” w obszarze komunikacji i współdziałania z mieszkańcami. Trudno bowiem projektować przedsięwzięcia uwzględniające oczekiwania społeczne, skoro część mieszkańców w ogóle nie widzi dla siebie miejsca we wspólnych praktykach osiedlowych – niezależnie od tematu, który mógłby stanowić oś takich inicjatyw. Pytanie o możliwość nawiązania bliższej relacji z tymi osobami w ramach procesu rewitalizacji pozostaje zatem otwarte i będzie wymagało dalszego namysłu ze strony instytucji odpowiedzialnych za projekty rewitalizacyjne.

Tabela 1. Analiza mapowania szans i potencjałów, które przeprowadzono wśród członków społeczności lokalnej zamieszkującej obszar wyznaczony do rewitalizacji

Sytuacja na osiedlu			
akcje/wydarzenia wskazane jako ważne i interesujące	inicjatywy, których brakuje mieszkańcom	działania, w których mieszkańcy już uczestniczą	działania, w które mieszkańcy chcieliby się angażować
<p>Nadodrzę</p> <ul style="list-style-type: none"> • wydarzenia kulturalne i gastronomiczne • głosowanie w WBO • pchle targi • pikniki osiedlowe • akcje związane z porządkowaniem przestrzeni wspólnych • zajęcia sportowe 	<ul style="list-style-type: none"> • inicjatywy sportowe • działania edukacyjne • w zakresie: ochrony środowiska, zachowania czystości na osiedlu • wydarzenia artystyczne • zajęcia taneczne • inicjatywy integrujące mieszkańców 	<ul style="list-style-type: none"> • głosowanie w WBO • działania na rzecz wspólnoty mieszkaniowej (np. sprawy związane z robotami pogwarancyjnymi) 	<ul style="list-style-type: none"> • działania w zakresie poprawy: czystości na osiedlu, bezpieczeństwa i jakości infrastruktury osiedla • głosowanie w WBO
<p>Plac Grunwaldzki</p> <ul style="list-style-type: none"> • pikniki/wydarzenia animujące mieszkańców osiedla • świetlica podwórkowa 	<ul style="list-style-type: none"> • zajęcia ruchowe • inicjatywy integrujące mieszkańców 	<ul style="list-style-type: none"> • zajęcia ruchowe • inicjatywy międzypokoleniowe 	<ul style="list-style-type: none"> • zajęcia ruchowe • inicjatywy integrujące mieszkańców
<p>Brochów</p> <ul style="list-style-type: none"> • zajęcia sportowe/teatralne/taneczne • zbiórki i inicjatywy społeczne • akcje ekologiczne/związane z uporządkowaniem przestrzeni wspólnych • festyny/koncerty/pikniki • pchle targi/kiermasze 	<ul style="list-style-type: none"> • inicjatywy integrujące mieszkańców, a także wspierające osoby z problemami materialnymi bądź zdrowotnymi • zajęcia/warsztaty sportowe, teatralne, taneczne, muzyczne, kulinarne, z zakresu ekologii i ochrony środowiska • imprezy cykliczne (np. zawody biegowe) 	<ul style="list-style-type: none"> • inicjatywy integrujące mieszkańców, a także wspierające osoby z problemami materialnymi bądź zdrowotnymi • zajęcia/warsztaty sportowe, teatralne, taneczne, muzyczne, kulinarne, z zakresu ekologii i ochrony środowiska • imprezy cykliczne (np. zawody biegowe) • warsztaty plastyczne i teatralne • zajęcia sportowe • działania porządkujące przestrzeń osiedla • zbiórki na rzecz osób potrzebujących wsparcia 	<ul style="list-style-type: none"> • zajęcia sportowe, kulinarne, artystyczne • inicjatywy dedykowane wybranym grupom mieszkańców osiedla (np. osobom planującym prowadzenie własnej działalności gospodarczej, potrzebującym wsparcia)

Sytuacja na osiedlu			
Nazwa osiedla	akcje/wydarzenia wskazane jako ważne i interesujące	inicjatywy, których brakuje mieszkańcom	działania, w których mieszkańcy już uczestniczą
Kleczków	<ul style="list-style-type: none"> wydarzenia integracyjne we wnętrzach podwórzowych organizowane z myślą o dzieciach i młodzieży, kulturalne i sportowe głosowanie w WBO 	<ul style="list-style-type: none"> inicjatywy integrujące mieszkańców inicjatywy skierowane do dzieci, młodzieży i seniorów wydarzenia kulturalne działania remontowe 	<ul style="list-style-type: none"> głosowanie w WBO wnioski o poprawę jakości życia na osiedlu (remonty podwórek, chodników, kamienic, zazielenianie przestrzeni) spotkania organizowane przez wspólnotę mieszkaniową
Przedmieście Orlawskie	<ul style="list-style-type: none"> wydarzenia społeczne, kulturalne i sportowe pliki spacery nt. historii osiedla działania remontowe przestrzeni wspólnych akcje związane z porządkowaniem przestrzeni wspólnych poikolone 	<ul style="list-style-type: none"> inicjatywy wpływające na poprawę poczucia bezpieczeństwa na osiedlu działania edukacyjne (np. w zakresie ochrony środowiska, zachowania czystości na osiedlu, dbałości o zdrowie) działania remontowe oraz związane z poprawą estetyki osiedla wprowadzenie regulacji prawnych w zakresie zachowania spójności architektonicznej na osiedlu wygosparowanie miejsca do bezpiecznego spędzania czasu wolnego nad wodą inicjatywy związane z uporządkowaniem parkowania samochodów oraz ograniczeniem ruchu kołowego zajęcia taneczne organizowanie inicjatyw oraz zbiórek za rzecz osób potrzebujących inicjatywy wpływające na większe zazielenienie przestrzeni wspólnych 	<ul style="list-style-type: none"> wydarzenia kulturalnej i artystycznej spotkania towarzyskie w ramach danego klubu/grupy uczęszczającej na zajęcia rekreacyjne organizacja spacerów historycznych po osiedlu
			<ul style="list-style-type: none"> inicjatywy związane z pozyskaniem terenów zielonych do ogólnodostępnego użytku wydarzenia, które wpływają na poprawę jakości życia na osiedlu (szczególnie w zakresie estetyki, czystości osiedla oraz jego zazieleniania) zajęcia taneczne, sportowe (w tym gry planszowe) organizowane formy spędzania czasu wolnego (np. festyny osiedlowe, grillowanie)

Sytuacja na osiedlu			
<p>Nazwa osiedla</p> <p>Przedmieście Świdnickie</p>	<p>akcje/wydarzenia wskazane jako ważne i interesujące</p> <ul style="list-style-type: none"> • zajęcia sportowe, fotograficzne, ekologiczne • wydarzenia artystyczne • zajęcia taneczne • pikniki • festyny • wyjazdy organizowane w ramach Klubu Seniora • imprezy dedykowane dzieciom (np. z okazji Dnia Dziecka) • spacery miejskie • projekcje filmów 	<p>inicjatywy, których brakuje mieszkańcom</p> <ul style="list-style-type: none"> • inicjatywy wpływające na poprawę poczucia bezpieczeństwa na osiedlu • inicjatywy integrujące mieszkańców • działania związane z poprawą estetyki osiedla • inicjatywy związane z uporządkowaniem parkowania samochodów i ograniczeniem ruchu kołowego • nieodpłatne wydarzenia artystyczne, plenerowe • pikniki 	<p>działania, w których mieszkańcy już uczestniczą</p> <ul style="list-style-type: none"> • sadzenie drobnych roślin • uczestnictwo w spotkaniach zarządców terenu • udział w festiwalach
<p>Nazwa osiedla</p> <p>Przedmieście Świdnickie</p>	<p>działania, w których mieszkańcy chcieliby się angażować</p> <ul style="list-style-type: none"> • aktywne członkostwo w Radzie Osiedla • działania przyczyniające się do poprawy jakości życia na osiedlu (np. ogrodnictwo miejskie) • zorganizowane formy spędzania czasu wolnego (np. potańcówki osiedlowe, uprawianie sportu, grillowanie) • organizowanie wydarzeń sąsiedzkich • udział w miejskich programach grantowych • targi staroci • wymiany ubrań 	<p>działania wolontariackie</p> <ul style="list-style-type: none"> • organizacja wycieczek, urodzin, sposobów spędzania wolnego czasu dzieci uczęszczających do tego samego przedszkola 	<p>działania, w które mieszkańcy chcieliby się angażować</p> <ul style="list-style-type: none"> • inicjatywy sportowe, artystyczne • malowanie muralu

Sytuacja na osiedlu

akcje/wydarzenia wskazane jako ważne i interesujące

- wydarzenia kulturalne oraz inne mające na celu integrację mieszkańców (np. wigilia, koncerty, tworzenie muralu)
- akcje związane z porządkowaniem przestrzeni wspólnych
- festyny/pchle targi
- zawody sportowe: turnieje piłkarskie, bieg rodzinny, joga w plenerze
- zajęcia sportowe

inicjatywy, których brakuje mieszkańcom

- inicjatywy wpływające na większe zazielenienie przestrzeni wspólnych
- zajęcia/warsztaty i wydarzenia sportowe
- kino plenerowe
- pchle targi
- teatr obwoźny
- festyn rodzinny

działania, w których mieszkańcy już uczestniczą

- interwencje w sprawie udrażniania Brodówki
- wydarzenia kulturalne i artystyczne
- promowanie idei ogrodów społecznych
- udział w organizacji działań mających na celu wykonanie zbiorowego zdjęcia mieszkańców osiedla
- interwencje w zakresie niezrealizowania przez jednego z deweloperów obietnicy stworzenia miejsca spotkań dla mieszkańców osiedla

działania, w które mieszkańcy chcieliby się angażować

- działania w zakresie poprawy czystości na osiedlu, promowania ekologii
- organizacja wydarzeń sportowych, muzycznych oraz promujących czytelność
- organizacja festynów

Gdzie warto działać?

Uzupełniającym elementem raportu jest **katalog miejsc, które mogą stanowić przestrzeń dla działań rewitalizacyjnych**. Informacje o wszystkich lokalizacjach pochodzą zarówno od liderów i liderek obszaru rewitalizacji (Tabela 2), jak też od mieszkańców i mieszkanek biorących udział w mapowaniu potencjałów tego obszaru (Tabela 3). Mieli oni pełną dowolność w definiowaniu katalogu, co oznacza, że mogli wskazać zarówno przestrzenie otwarte (podwórza, fragmenty ulic, parki), jak też siedziby konkretnych organizacji i instytucji. W przypadku mieszkańców i mieszkanek chodziło bowiem o to, aby pozyskać informacje o miejscach im najbliższych – z którymi czują się emocjonalnie związani, w których lubią przebywać bądź gdzie chcieliby spędzać czas w przyszłości. Była to również okazja do wskazania przestrzeni kojarzących im się z możliwością spędzenia czasu w aktywny i interesujący sposób, jak też lokalizacji, które były dla nich ważne w przeszłości, lecz z różnych powodów utraciły swoje dawne znaczenie.

Natomiast perspektywa liderów i liderek pozwala na uzupełnienie katalogu o miejsca, które mają potencjał do realizacji działań rewitalizacyjnych. Założono bowiem, że osoby te – z racji zaangażowania w życie osiedlowe – mają wiedzę na temat punktów, w których są lub będą realizowane inicjatywy społeczne, a także dysponują doświadczeniem w wykorzystaniu poszczególnych przestrzeni na potrzeby działań aktywizacyjnych oraz integracyjnych. Potrafią zatem

oszacować przydatność tych przestrzeni w kontekście celów procesu rewitalizacyjnego.

Wskazania mieszkańców i mieszkanek oraz liderów i liderki przedstawiono w dwóch kolejnych podrozdziałach. Miejsca wskazane przez liderów i liderki zostały podzielone na trzy kategorie: (1) przestrzenie postrzegane jako najbardziej atrakcyjne (np. charakteryzujące się dużymi walorami architektonicznymi, historycznymi bądź urbanistycznymi, w tym obecnością zieleni), (2) przestrzenie najbardziej lubiane przez mieszkańców i mieszkanki oraz (3) przestrzenie oferujące najlepsze możliwości do prowadzenia działań integracyjnych (np. z dostępem do infrastruktury umożliwiającej organizację spotkań). Natomiast w przypadku wskazań mieszkanek i mieszkańców wyodrębniono pięć kategorii miejsc: (1) lokalizacje najbardziej lubiane, (2) miejsca obecnej organizacji wydarzeń/spotkań, (3) potencjalne miejsca spotkań, (4) miejsca obecnych spotkań ze znajomymi/ważnymi dla nich osobami, (5) brakujące miejsca.

Katalog umożliwi poszukiwanie punktu stycznego pomiędzy oczekiwaniami mieszkańców i mieszkanek a doświadczeniami lokalnych liderów i liderki w zakresie wykorzystania poszczególnych przestrzeni na rzecz inicjatyw aktywizacyjnych i integracyjnych. Na tej podstawie wytypowane zostaną miejsca o szczególnym znaczeniu emocjonalnym, historycznym i praktycznym, które z jednej strony cieszą się popularnością wśród członków i członkiń społeczności lokalnej, a z drugiej – dają największe szanse na realizację projektów rewitalizacyjnych ze wsparciem lokalnych liderów i liderki.

Tabela 2. Gdzie warto działać? Perspektywa liderów i liderek obszaru rewitalizacji

Rodzaje miejsc wskazywanych przez liderów i liderki społeczności lokalnych	
<p>Nazwa osiedla</p>	<p>mające największy potencjał do realizacji działań integracyjnych</p>
<p>najciekawsze i najbardziej atrakcyjne</p>	<p>najbardziej lubiane przez mieszkańców</p>
<p>Plac św. Macieja: teren zielony z fontanną – mogłyby się tam odbywać wydarzenia lokalne; dostawienie ławek dospolecznych, zwiększenie poziomu czystości</p> <p>Park Staszica: teren zielony z fontanną, place zabaw, siłownia zewnętrzna – należy zwiększyć bezpieczeństwo w tym rejonie</p> <p>Dziedziniec Artystyczny Nadodrza w kwartale ulic Rydygiera, Paulińskiej, Rostańskiego i Brodatego: organizacja imprez (koncerty, pochł targ, zajęcia, spektakle) – należy zmienić oświetlenie w dziedzińcu, znajdującą się w nim kawiarnia powinna być otwarta</p> <p>Kamienice, które mają odnowione klatki schodowe i fasady</p> <p>Górka Słowiańska: miejsce spędzania czasu wolnego – brakuje urządzeń do ćwiczeń</p> <p>Centrum Rozwoju Zawodowego „Krzywy Komin”: organizacja zajęć/warsztatów – zwiększenie liczby prowadzonych zajęć/warsztatów</p> <p>Klub „Pod Kolummami”: organizacja warsztatów, imprez, koncertów, spektakli</p> <p>Podwórko przy ul. Paulińskiej/Rydygiera: niegdyś ogród społeczny, rozpoznawalny mural ceramiczny „Serce Nadodrza” – należy ponownie zainicjować powstanie tam ogrodu społecznego, uporzędkować przestrzeń pod względem parkowania</p>	<p>Place zabaw, Park Staszica, pl. św. Macieja, Klub „Pod Kolummami”, Dom Kultury Śródmieście, Dziedziniec Artystyczny Nadodrza w kwartale ulic Rydygiera, Paulińskiej, Rostańskiego i Brodatego, bulwar przy ZSP 8</p>
<p>Nadodrza</p>	<p>Dziedziniec Artystyczny Nadodrza w kwartale ulic Rydygiera, Paulińskiej, Rostańskiego i Brodatego, kontener ESK w Parku Staszica, pl. św. Macieja, Nadodrzański Ogród Społeczny przy ul. Paulińskiej, Kontury Kultury, Infopunkt Łokietka 5, Stowarzyszenie Nowe Nadodrza (chodzi o potencjał społeczny), Dworzec Nadodrza, przestrzeń pod muraliem „Brama do Nadodrza”, targowisko przy ul. Prasiej, ul. Rydygiera, GRZ Krzywy Komin</p>

Rodzaje miejsc wskazywanych przez liderów i liderki społeczności lokalnych		
Nazwa osiedla	najciekawsze i najbardziej atrakcyjne	mające największy potencjał do realizacji działań integracyjnych
Nadodrze	<p>Dworzec Nadodrze: rozpoznawalna, duża, niewykorzystana przestrzeń – należy nadać temu obiektowi nową funkcję oraz zazielenić plac znajdujący się przed nim</p> <p>Podwórka przy Ośrodku Kulturalnej Animacji Podwórkowej (OKAP): tworzenie ciekawej, artystycznej przestrzeni wraz z jej mieszkańcami</p> <p>EkoCentrum Wrocław: prowadzenie działalności rozwijającej wiedzę na temat ekologii</p> <p>Kontury Kultury: miejsce z liczną ofertą zajęć dla dzieci i seniorów</p> <p>Przystań Marina przy ZSP nr 8: ładne i interesujące miejsce do relaksu, zwłaszcza dla miłośników kajakarstwa – wymaga renowacji i poprawy bezpieczeństwa</p> <p>Ul. Kurkowa: kumulacja historycznych kamienic wymagających remontu</p>	najbardziej lubiane przez mieszkańców
Plac Grunwaldzki	<p>Wnętrze podwórzowe: miejsca spędzania czasu wolnego, integracji sąsiedzkiej, podejmowania współpracy – zasadne byłoby uporządkowanie parkowania oraz remont infrastruktury i zazielenienie</p> <p>Pasaż Grunwaldzki: możliwość organizowania wydarzeń</p> <p>Łąka przy kampusie Uniwersytetu Wrocławskiego (przy ul. Benedykta Polaka): teren zielony, na którym można organizować festyny, warsztaty itp. – wymaga udostępnienia, ochrony oraz wyrównania terenu</p>	<p>Podwórka (np. przy ul. Sienkiewicza/ Gomiciego/ Benedyktynska/ Sępa Szarzyńskiego) i skwery osiedlowe (np. Ireny Senderowej), instytucje społeczno-kulturalne, łąka na terenie kampusu Uniwersytetu Wrocławskiego (przy ul. Benedykta Polaka, wybrzeże Odry</p>

Rodzaje miejsc wskazywanych przez liderów i liderki społeczności lokalnych			
Nazwa osiedla	najciekawsze i najbardziej atrakcyjne	najbardziej lubiane przez mieszkańców	mające największy potencjał do realizacji działań integracyjnych
Plac Grunwaldzki	<p>Zespół budynków mieszkalnych znany jako Manhattan: charakterystyczne miejsce pod względem zabudowy, pawilony usługowe wymagające renowacji</p> <p>Most Grunwaldzki: majestatyczny symbol Wrocławia</p> <p>Bulwary nad Odrą: miejsce spędzania czasu wolnego</p> <p>Ul. Szczyńska: łącznik pomiędzy Ostrowem Tumskim a Placem Grunwaldzkim – wymaga remontów, ograniczenia ruchu kołowego, postulat nadania jej znaczenia deptaka</p> <p>Rondo Bohdana Karabona przy ul. Benedykta Polaka: atrakcyjna, zielona przestrzeń – postulat przekształcenia pasa zieleni na rondzie w skwer rekreacyjny z ławkami lub przestrzeń dla rowerów (ze stacją serwisową i zadaszonym parkingiem)</p> <p>Wybrzeże Wyspińskiego: jedno z najbardziej zielonych miejsc na osiedlu, przestrzeń wypoczynku i rekreacji – wymaga uporządkowania oraz redukcji występującego tam hałasu</p>		
Brochów	<p>Dzienne Domy Pomocy (DDP) przy ul. Semaforowej: miejsce przyjazne seniorom</p> <p>Park Brochowski: dużo zieleni, grabowy labirynt – potrzeba więcej drobnej infrastruktury (ławek, koszy na śmieci, toalet) i punktów gastronomicznych typu food truck</p> <p>Ul. Koreańska: zabytkowa willowa zabudowa</p>	<p>Park Brochowski</p>	<p>Ogród DDP przy ul. Semaforowej, park Brochowski, boisko przy Szkołe Podstawowej nr 80, Stadion Sportowy „Brochów”</p>

Rodzaje miejsc wskazywanych przez liderów i liderki społeczności lokalnych			
Nazwa osiedla	najciekawsze i najbardziej atrakcyjne	najbardziej lubiane przez mieszkańców	mające największy potencjał do realizacji działań integracyjnych
Brochów	<p>Dom Lekarza (willa Alfreda Kolsky'ego) i wieża cisnień przy ul. Warszawskiej; atrakcyjna architektura</p> <p>Boisko przy Szkole Podstawowej nr 80; miejsce spotkań dla dzieci i młodzieży – wymaga zwiększenia bezpieczeństwa (budowa oświetlenia)</p> <p>Dworzec Wrocław Brochów: szybkie połączenie z centrum – wymaga renowacji torów</p> <p>Dawny Ratusz: interesująca, historyczna architektura</p>		
Kleczków	<p>Bulwary nad Odrą oraz wnętrze podwózkowe na tyłach Rady Osiedla; miejsca spędzania czasu wolnego – wymagają doinwestowania</p> <p>Nabrzeże Odry; miejsce spędzania czasu wolnego, dużo zieleni – wymaga zwiększenia bezpieczeństwa i poprawy czystości</p> <p>Pas między ul. Czochrańskiego a Trzebnicką – wymaga wykonania przejścia, które usprawniłoby komunikację pieszą na osiedlu</p> <p>Stary Port Miejski: ciekawa architektura, dobra lokalizacja – wymaga nowego zagospodarowania</p> <p>Elevator: miejsce z potencjałem, ciekawa architektura, wizytówka tej części miasta – konieczna renowacja</p> <p>Promenada przy kanale miejskim z dala od samochodów, blisko Odry – wymaga zwiększenia bezpieczeństwa i poprawy czystości</p>	<p>Bulwary nad Odrą, place zabaw w pobliżu Promenad Wrocławskich, tereny przy kanale miejskim, osiedle Promenady Wrocławskie</p>	<p>Podwórka, boiska szkolne, Port Miejski, bulwary nad Odrą, teren pomiędzy ul. Zakładową, ul. Czochrańskiego, ul. Miłosa i ul. Trzebnicką</p>

Rodzaje miejsc wskazywanych przez liderów i liderki społeczności lokalnych			
Nazwa osiedla	najbardziej atrakcyjne	najbardziej lubiane przez mieszkańców	mające największy potencjał do realizacji działań integracyjnych
Klęczków	<p>Niezbudowane tereny za Elewatorom: powimno nastąpić przejęcie terenów od Skarbu Państwa i przeznaczanie ich na rekreację/wypoczynek wśród zieleni</p> <p>Zamurowany tunel kolejowy przy Parku Słowackiego, pod linią kolejową nr 143; jego przywrócenie umożliwiłoby skrócenie drogi na Olbin</p> <p>Ul. Kościuszki: ma potencjał na stanie się atrakcyjnym miejscem z dużą ilością zieleni</p> <p>Okolice rzeki Olawki: miejsce atrakcyjne pod względem występującej tam przyrody</p> <p>Terenowy oddział MOPS-u: znajduje się w pobliżu terenów zielonych</p> <p>Plac u zbiegu ul. Kościuszki, Komuny Paryskiej i Zgodnej; plac mógłby stać się miejscem spotkań mieszkańców, wymiany informacji, można by tam zorganizować rynek lokalny – brakuje na nim zieleni i drobnej infrastruktury (np. ławek)</p> <p>Tereny wzdłuż torów kolejowych: teren mógłby być na nowo zagospodarowany pod względem zieleni, należy zwiększyć bezpieczeństwo w jego obrębie</p> <p>Park na Niskich Łąkach: atrakcyjny, zielony teren, mógłby posłużyć jako miejsce spotkań, organizacji inicjatyw społecznych</p> <p>Promenada nad Olawą: miejsce atrakcyjne pod względem spędzania czasu wolnego</p>	<p>Skwer Krasieńskiego, Niskie Łąki,</p> <p>Olawka, wnętrze podwórzowe, park na Niskich Łąkach, plac przy zbiegu ul. Komuny Paryskiej, ul. Kościuszki i ul. Zgodnej, restauracje i kawiarnie (Folgujemy, Krasnolód, Alternatywy 4, Manufaktura Prizy i Chleba), Muzeum Etnograficzne, las Rakowiecki, Żabia Kładka</p>	<p>Wnętrze podwórzowe, Centrum na Przedmieściu, plac przy zbiegu ul. Komuny Paryskiej, ul. Kościuszki i ul. Zgodnej, nabrzeża Olawy, park na Niskich Łąkach, Muzeum Etnograficzne, Centrum Integracji Mieszkańców „Nowe Łąki”, Stowarzyszenie TuRazem/Przedpokój H13</p>
Przedmieście Olawskie			

Rodzaje miejsc wskazywanych przez liderów i liderki społeczności lokalnych		
<p>Nazwa osiedla</p>	<p>najciekawsze i najbardziej atrakcyjne</p>	<p>mające największy potencjał do realizacji działań integracyjnych</p>
<p>Przedmieście Oławskie</p>	<p>Ul. Miericza i ul. Łukasńskiego: atrakcyjna architektura – wymagają renowacji</p> <p>Podwórkó przy ul. Łukasńskiego, Mierniczej i Traugutta (tzw. Kolor): duże podwórkó – wymaga renowacji</p> <p>Dawna wytwórnia wódek Carla Schirdewana (ul. Traugutta 102-104): zabytkowa architektura, interesująca historia obiektu – wymaga renowacji</p> <p>Żabia Ścieżka: miejsce historyczne, posiada potencjał, by stać się terenem rekreacyjnym</p> <p>Tereny PKP: mogłyby stanowić atrakcyjne miejsce do spędzania czasu wolnego (np. lokalny bazar, weekendowe targowisko, strefa gastronomiczno-sklepowo-rozrywkowa)</p> <p>Kamienica Martha na rogu ul. Prądzynskiego i ul. Łukasńskiego: atrakcyjna architektura – wymaga renowacji</p>	<p>najbardziej lubiane przez mieszkańców</p>
<p>Przedmieście Świdnickie</p>	<p>Dworzec Główny PKP: ciekawa architektura</p> <p>Pomnik Anonimowego Przechodnia: wzbudza zainteresowanie mieszkańców i turystów</p> <p>Park L. Węgrzynowskiego przy ul. Kolejowej: miejsce z zielenią – wymaga odnowienia</p> <p>Plac Kościuski: zabytkowe miejsce, w którym przebywa wiele osób – należy zadbać o większą czystość</p>	<p>Park L. Węgrzynowskiego przy ul. Kolejowej, plac Kościuski, gastronomia wzdłuż nasypu kolejowego przy ul. Bogusławskiego, galeria SICI BWA Wrocław, podwórkó pl. Kościuski 9-10, Teatr Muzyczny Capitol, Dworzec Świebodzki</p> <p>Park L. Węgrzynowskiego przy ul. Kolejowej, plac Kościuski, nasyp wzdłuż ul. Bogusławskiego, Fosa Miejska, tereny przy szkole na pl. Muzealnym i przy szkole na ul. Prostej, podwórkó przy pl. Kościuski 9-10, Narodowe Forum Muzyki, Teatr Muzyczny Capitol, Dolnośląskie Centrum Filmowe</p>

Rodzaje miejsc wskazywanych przez liderów i liderki społeczności lokalnych			
<p>Nazwa osiedla</p> <p>Przedmieście Świdnickie</p> <p>Ołbin</p>	<p>najciekawsze i najbardziej atrakcyjne</p> <p>Ul. Piłsudskiego: jedna z głównych ulic miasta - wymaga renowacji</p> <p>Podwórko przy pl. Kościuszki 9-10: projekt Janusza Szymańskiego, do którego warto powrócić - wymaga uporządkowania przestrzeni pod względem estetycznym</p> <p>Ul. Koliątaja/Piotra Skargi: zabytkowa architektura - konieczna jest redukcja poziomu hałasu w pobliżu tego miejsca</p>	<p>najbardziej lubiane przez mieszkańców</p>	<p>mające największy potencjał do realizacji działań integracyjnych</p>
	<p>Park S. Tolpy: dużo zieleni, miejsce do wypoczynku</p> <p>Ogrodyki działkowe: miejsce do wypoczynku, uczynienie tego terenu ogólnodostępnym</p> <p>Wnętrza podwórzowe - wymagają remontów</p> <p>Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej: atrakcyjny, zabytkowy budynek</p> <p>Skwer Ludzi ze Znakiem „P”: relatywnie duża przestrzeń, centralna lokalizacja - wymaga renowacji, zwiększenia poziomu bezpieczeństwa</p> <p>Ulice znajdujące się na osiedlu: historyczny układ - renowacja tych przestrzeni może wpłynąć na zwiększenie aktywności mieszkańców i przedsiębiorców</p> <p>Wały nad Odrą: miejsce spędzania czasu wolnego</p>	<p>Park S. Tolpy, warzywniaki mieszczące się przy kamienicach, lokale gastronomiczne, nabrzeża Odry, ogrody działkowe, boiska przy Szkole Podstawowej nr 1, skwer Ludzi ze Znakiem „P”</p>	<p>Park S. Tolpy, Olbinskie Centrum Aktywności Lokalnej prowadzone przez Stowarzyszenie Żyły Parasol, nabrzeża Odry, boiska szkolne, Szkoła Podstawowa nr 1, skwer Ludzi ze Znakiem „P”, skwer Góra Słowiańska, skwer Skaczącej Gwiazdy, Centrum Kreatywności Talent, Olbinski Ogród Otwarty</p>

Rodzaje miejsc wskazywanych przez liderów i liderki społeczności lokalnych		
Nazwa osiedla	najciekawsze i najbardziej atrakcyjne	mające największy potencjał do realizacji działań integracyjnych
01b.in	<p>Boiska i place zabaw przy szkołach podstawowych nr: 1, 78, 107 i Liceum Ogólnokształcącym nr 1; miejsca spotkań młodzieży dostępne dla innych mieszkańców – powinien być zwiększony poziom bezpieczeństwa</p> <p>Centrum Kreatywności Talent – należy zwiększyć dostępność tego obiektu dla większej liczby mieszkańców</p>	najbardziej lubiane przez mieszkańców
Księżę	<p>Modernistyczne osiedle w obrębie ulic Katowicka-Chorzowska: ciekawa architektura, układ urbanistyczny – wymaga renowacji</p> <p>Dawna pralnia przy ul. Krakowskiej; obecnie centrum gastronomiczno-rozrywkowe – wymaga renowacji</p> <p>„Most Kilometrowy”: najdłuższa piesza kładka w Polsce</p> <p>Amfiteatr na modernistycznym osiedlu: możliwość organizacji wydarzeń i spotkań kulturalnych – wymaga renowacji</p> <p>Górka koło garaży przy ul. Gliwickiej; miejsce identyfikowane przez mieszkańców – wymaga uporządkowania, można by stworzyć pawilon wyposażony w infrastrukturę rekreacyjną</p> <p>CAL Księżę: nowe miejsce integracji</p> <p>Park Wschodni: „płuca miasta” – place zabaw wymagają doposażenia, powinna być większa dbałość o roślinność i koryto rzeki</p>	<p>Dawna Pralnia, boisko przy ul. Chorzowskiej, Park Wschodni, CAL Księżę, ogródki działkowe</p> <p>Park Wschodni, waty prowadzące do Radwanic, „Most Kilometrowy”, Dawna Pralnia, CAL Księżę, boiska szkolne, boisko przy ul. Chorzowskiej, ogródki działkowe</p>

Rodzaje miejsc wskazywanych przez liderów i liderki społeczności lokalnych		
Nazwa osiedla	najciekawsze i najbardziej atrakcyjne	mające największy potencjał do realizacji działań integracyjnych
Księżę	<p>Ogródki działkowe: miejsce spędzania czasu wolnego</p> <p>Boisko przy ul. Chorzowskiej: miejsce z dużą ilością zieleni</p> <p>Skwer przy ul. Księżkiej: miejsce z dużą ilością zieleni, mało uczęszczane</p> <p>Rejon ul. Krakowskiej (w tym Zakłete Rewiry i Straz Pożarna): dziedzictwo postindustrialne osiedla</p>	najbardziej lubiane przez mieszkańców

Tabela 3. Gdzie warto działać? Perspektywa mieszkańców i mieszkańek obszaru rewitalizacji

Rodzaje miejsc wskazywanych przez mieszkańców i mieszkanki podczas mapowań					
Nazwa osiedla	najbardziej lubiane	obecnej organizacji wydarzeń/spotkań	potencjalnych spotkań	obecných spotkań ze znajomymi/ważnymi dla nich osobami	brakujące
<p>Nadodrze 98 rozmówców</p>	<p>ze względu na zieleń: Park Staszica, pl. św. Macieja, Wzgórze Słowiańskie, Skwer Pawła Adamowicza, okolice Odry</p> <p>ze względu na organizowane zajęcia: Działalnica Artystyczna Nadodrze w kwartale ulic Rydygiera, Paulińskiej, Rostańskiego i Brodatego, Kontury Kultury, Krzywy Komin</p> <p>inne: Infopunkt Łokietka 5, Naroznik, artystyczne podwórko przy ul. Roosevelta</p>	<p>miejsca zielone/podwórka: Park Staszica, podwórko na rogu ul. Paulińskiej/Rydygiera, podwórko Chrobrego/Jagiellończyka/św. Wincentego, Działalnica Artystyczna Nadodrze w kwartale ulic Rydygiera, Paulińskiej, Rostańskiego i Brodatego</p> <p>instytucje: Kontury Kultury, Krzywy Komin, Infopunkt Łokietka 5, MOPS</p> <p>lokalie gastronomiczne: Naroznik</p>	<p>ze względu na występującą zieleń: pl. św. Macieja (szczególnie chodzi o amfiteatr), Wzgórze Słowiańskie, park na Kępie Mieszkańskiej</p> <p>inne: Infopunkt Łokietka 5, Dworzec Nadodrze, schron przy ul. Obilńskiej, pergola na pl. św. Macieja, siedziba Rady Osiedla, budynek dawnej stajni na Kępie Mieszkańskiej</p>	<p>miejsca zielone: Park Staszica, pl. św. Macieja, Wzgórze Słowiańskie</p> <p>lokalie gastronomiczne: Naroznik, Cafe Rozrusznik, Cafe Nadodrze, Pizzeria Ogień, Lodziarnia Roma</p> <p>inne: Działalnica Artystyczna Nadodrze w kwartale ulic Rydygiera, Paulińskiej, Rostańskiego i Brodatego, place zabaw, Rynek (mieszkańcy Kępy), dom</p>	<p>miejsca do organizowania wydarzeń artystycznych (koncerty, spektakle)</p> <p>miejsca integracji w porach zimowych, Dworzec Nadodrze, który mógłby stać się nadodrzańskim domem kultury (latem funkcję taką pełni głównie Park Staszica, zimą brakuje takich miejsc)</p>
<p>Plac Grunwaldzki 33 rozmówców</p>	<p>ul. Mariana Smoluchowskiego, ul. Joliot-Curie, ul. Nowida; okolice Politechniki i Mostu Szczyńskiego, waty wzdłuż Odry, Passaż Grunwaldzki, okolice Akademickiego Radia Luz, Wybrzeże Wyspiańskiego, Most Grunwaldzki, Most Zwierzyniecki, Beach Bar – Forma Płynna, plac zabaw na skwerze Ireny Senderlowej,</p>	<p>Klub Akademia, kawiarnia Kawalerka, CAL Plac Grunwaldzki OD NOWA prowadzony przez Fundację Ładne Historie</p>	<p>Plac przy akademikach – Kredce i Obłoku, kampus Politechniki, skwer Ireny Senderlowej, skwer Bocheńskiego, podwórko przy ul. Górnickiego, kawiarnia Cofflim</p>	<p>dom, kawiarnia Kawalerka, Beach Bar – Forma Płynna, bar Przekręt, bar Remont, ul. Joliot-Curie, okolice tzw. Manhattanu, Passaż Grunwaldzki, Wybrzeże Wyspiańskiego</p>	<p>usługi: targowisko z lokalnymi produktami (wspomnienia o targowisku, które było przed powstaniem Passażu)</p> <p>miejsca integracji bezpieczne do zabaw dla dzieci, uprawiania sportu</p> <p>miejsca z większą ilością zieleni</p>

Rodzaje miejsc wskazywanych przez mieszkańców i mieszkańcki podczas mapowań					
Nazwa osiedla	na/bardziej lubiane	obecnej organizacji wydarzeń/spotkań	potencjalnych spotkań	obecnych spotkań ze znajomymi/ważnymi dla nich osobami	brakujące
Brochów 56 rozmówców	<p>Park Brochowski, park Na Skraju, Brochowskie Centrum Aktywności Lokalnej prowadzone przez Fundację Made in Brochów, plac zabaw, w Brochów, plac zabaw, dawny budynek Ratusza z okolicznym „centrum usługowym”, POLINA Chillout Bar, działki ROD, Kawiarnia Zalewscy, Kawiarnia Widzięczności, Hotel Brochów, Budynek dworca kolejowego, kościół wraz ze świetlicą srodowiskową im. bł. Matki Teresy z Kalkuty, skwery: pl. Mongolski, na ul. Pakistańskiej, ul. Chińskiej i 3. Maja, Mohe Fit Studio, Szkoła Podstawowa nr 80, Przedszkole nr 51</p>	<p>Brochowskie Centrum Aktywności Lokalnej prowadzone przez Fundację Made in Brochów, Orlik, park Brochowski, kościół, Fabryka widzięczności, POLINA Chillout Bar, boisko szkolne, okolice ul. Koreańskiej, plac między kamienicami przy ul. Chińskiej, kawiarnia Klawo, park Na Skraju, Hotel Brochów</p>	<p>Skwer w pobliżu Biedronki, budynek dawnego Ratusza, pomieszczenia w budynku dworca kolejowego, inne skwery, park Na Skraju, Szkoła Podstawowa nr 80, Kawiarnia przed Orlikiem, kawiarnia Klawo, Przedszkole nr 51, wieża ciśnień, biblioteka miejska, restauracja Brochów, POLINA Chillout Bar, teren wokół TBS-ów i ul. Wileńskiej</p>	<p>Park Brochowski, Cukiernia Zalewscy, osiedlowe place zabaw, Brochowskie Centrum Aktywności Lokalnej prowadzone przez Fundację Made in Brochów, POLINA Chillout Bar, działki ROD, Hotel Brochów, kościół, kawiarnie (Klawo, Fabryka Widzięczności), Orlik</p>	<p>usługi: kawiarnie/bistro, miejsca do uprawiania sportu (siłownia/fitness, basen, kort tenisowy itp.) i rozrywki (kino) zorganizowane miejsca spędzania czasu dla dzieci, młodzieży i dorosłych (coś w stylu CAU/dom kultury) lawki i stoly w przestrzeni osiedla, by móc spotkać się z sąsiadami</p>
Kleczków 67 rozmówców	<p>ze względu na zieleni/naturę: wały nad Odrą</p> <p>ze względu na charakterystyczną zabudowę: Port Miejski</p> <p>ze względu na dotychczas organizowane w nich wydarzenia: Marina Kleczków, Port Miejski</p>	<p>Marina Kleczków, Port Miejski, beach bary</p>	<p>Wały nad Odrą, Marina Kleczków, szkoły, podwórka, Dworzec Nadodrze, teren Gazowni/Tauronu, Port Miejski</p>	<p>dom (ta odpowiedź domi-nowała wśród mieszkańców „starego Kleczkowa”) lokale gastronomiczne, place zabaw (tej odpowiedzi udzielił głównie mieszkańcy Promenad)</p>	<p>miejsca do spędzania czasu wolnego, spotkań z sąsiadami, jakiś podmiot organizujący życie kulturalne i społeczne na osiedlu</p> <p>miejsca z zielenią (wały nie są wystarczające – można po nich spacerować, uprawiać na nich sport, ale nie urządzić wydarzenia osiedlowe)</p> <p>usługi: kawiarnie/bistro</p>

Rodzaje miejsc wskazywanych przez mieszkańców i mieszkańców i mieszkańcki podczas mapowań					
Nazwa osiedla	na najbardziej lubiane	obecnej organizacji wydarzeń/spotkań	potencjalnych spotkań	obecnych spotkań ze znajomymi/ważnymi dla nich osobami	brakujące
Kleczków 67 rozmówców	<p>ze względu na jedzenie/ atrakcyjne miejsce spotkań: lokale gastronomiczne (Pizzerenka, Maliko i Sebu Sushi, Marmara, Pomieszane)</p> <p>inne: Plac Staszica, Promenady Wrocławskie, Elevator Kleczków, budynki Gazowni/Tauronu</p>	<p>Wały wzdłuż Odry, szkoła przy ul. Świstackiego, Centrum na Przedmieściu, Centrum Integracji Mieszkańców „Nowe Łąki”, park na Niskich Łąkach, plac przed Biedronką na Niskich Łąkach, instalacja Trójłak na Trójłacie (skrzyżowanie Kościuski i Zgodnej), wybrzeże Olawy, kościół przy ul. Wróblewskiego, Iskierka (klub dla dzieci na skrzyżowaniu Kościuski i Wępkowskiego), Przedpokój H13, Przepis (studio kulinarne), Narmia (centrum dla dzieci), biblioteka przy Traugutta, Zakładte Rewiry (koncerty), Manufaktura Czekolady na Traugutta 44, OVO Wrocław, Odra Centrum, tor dla wrotkarzy przy ul. Szybkiej, Impart, Hydroropolis</p>	<p>okolice dawnego szpitala przy ul. Traugutta, dawne kąpielisko w okolicach parku na Niskich Łąkach, czyli dawny basen za ul. Wilczą nad Olawą, tereny zielone nad Odrą, kładka za ul. Szybką, Hydropolis, Iskierka, tereny kolejowe na końcu ul. Prądzynskiego, teren po McDonalds przy ul. Krakowskiej, ścieżka nad Olawą z tyłu ul. Krakowskiej, boiska pomiędzy Zabłą Szeźką a Na Niskich Łąkach, dawne wyspiisko gruzu z tyłu Plac Społeczny, kładka Zwierzyniecka, las Rakowiecki, stadnina koni pomiędzy ul. Na Grobli i Miedzyczecka, pałac Hollendorów, Ogród Bonifratrów, zniszczony (bez dachu) kościół,</p>	<p>Las Rakowiecki, park na Niskich Łąkach, Centrum „Nowe Łąki”, wybrzeże Odry, ZaZoo Beach Bar, po drugiej stronie Odry (formalnie poza Przedmieściem Olawskim), Centrum na Przedmieściu, podwórkó „na Kolorze”, Szkoła Podstawowa nr 85, place przy Paryskim Zakątku, piekarnia Hart przy ul. Kościuski „Trójłak”, czyli Trójłak na Trójłacie (skrzyżowanie ul. Paryskiej ze Zgodną), lokale gastronomiczne (Krasnolód, Folgujemy, Warzywniak, Grill Brothers), Impart, Przedpokój H13, OVO Wrocław</p>	<p>miejsca do spędzania czasu wolnego/wyjścia ze znajomymi, np. kawiarnia, bar/restauracja, miejsca do zorganizowania potańcówki/ grillowania, kino, boisko w parku na Niskich Łąkach,</p> <p>usługi: kawiarnia/bistro, drogeria, pasmanteria, galeria handlowa</p> <p>inne: przystanek przy ul. Traugutta, tereny zielone bliżej centrum, kładka łącząca Przedmieście Olawskie ze Wzgórzem Partyzantów i Hubami, psi wybieg, ścieżki rowerowe</p>
Przedmieście Olawskie 77 rozmówców	<p>ze względu na organizowane formy spędzania czasu wolnego: Centrum na Przedmieściu, Centrum Integracji Mieszkańców „Nowe Łąki”, Przedpokój H13</p> <p>ze względu na atrakcje dla dzieci: plac zabaw w podwórku pomiędzy Komuny Paryskiej, Prądzynskiego, Kościuski i Pułaskiego, nowy plac zabaw nad Olawą, klub dla dzieci na skrzyżowaniu Kościuski i Wępkowskiego, podwórkó tzw. „Kolor”</p> <p>ze względu na zielen/naturę: Las Rakowiecki, kładka nad Odrą, ścieżki w okolicach parku na Niskich Łąkach, Zabła Szeźka,</p>	<p>Wały wzdłuż Odry, szkoła przy ul. Świstackiego, Centrum na Przedmieściu, Centrum Integracji Mieszkańców „Nowe Łąki”, park na Niskich Łąkach, plac przed Biedronką na Niskich Łąkach, instalacja Trójłak na Trójłacie (skrzyżowanie Kościuski i Zgodnej), wybrzeże Olawy, kościół przy ul. Wróblewskiego, Iskierka (klub dla dzieci na skrzyżowaniu Kościuski i Wępkowskiego), Przedpokój H13, Przepis (studio kulinarne), Narmia (centrum dla dzieci), biblioteka przy Traugutta, Zakładte Rewiry (koncerty), Manufaktura Czekolady na Traugutta 44, OVO Wrocław, Odra Centrum, tor dla wrotkarzy przy ul. Szybkiej, Impart, Hydroropolis</p>	<p>okolice dawnego szpitala przy ul. Traugutta, dawne kąpielisko w okolicach parku na Niskich Łąkach, czyli dawny basen za ul. Wilczą nad Olawą, tereny zielone nad Odrą, kładka za ul. Szybką, Hydropolis, Iskierka, tereny kolejowe na końcu ul. Prądzynskiego, teren po McDonalds przy ul. Krakowskiej, ścieżka nad Olawą z tyłu ul. Krakowskiej, boiska pomiędzy Zabłą Szeźką a Na Niskich Łąkach, dawne wyspiisko gruzu z tyłu Plac Społeczny, kładka Zwierzyniecka, las Rakowiecki, stadnina koni pomiędzy ul. Na Grobli i Miedzyczecka, pałac Hollendorów, Ogród Bonifratrów, zniszczony (bez dachu) kościół,</p>	<p>Las Rakowiecki, park na Niskich Łąkach, Centrum „Nowe Łąki”, wybrzeże Odry, ZaZoo Beach Bar, po drugiej stronie Odry (formalnie poza Przedmieściem Olawskim), Centrum na Przedmieściu, podwórkó „na Kolorze”, Szkoła Podstawowa nr 85, place przy Paryskim Zakątku, piekarnia Hart przy ul. Kościuski „Trójłak”, czyli Trójłak na Trójłacie (skrzyżowanie ul. Paryskiej ze Zgodną), lokale gastronomiczne (Krasnolód, Folgujemy, Warzywniak, Grill Brothers), Impart, Przedpokój H13, OVO Wrocław</p>	<p>miejsca do spędzania czasu wolnego/wyjścia ze znajomymi, np. kawiarnia, bar/restauracja, miejsca do zorganizowania potańcówki/ grillowania, kino, boisko w parku na Niskich Łąkach,</p> <p>usługi: kawiarnia/bistro, drogeria, pasmanteria, galeria handlowa</p> <p>inne: przystanek przy ul. Traugutta, tereny zielone bliżej centrum, kładka łącząca Przedmieście Olawskie ze Wzgórzem Partyzantów i Hubami, psi wybieg, ścieżki rowerowe</p>

Rodzaje miejsc wskazywanych przez mieszkańców i mieszkańcki podczas mapowań					
Nazwa osiedla	najbardziej lubiane	obecnej organizacji wydarzeń/spotkań	potencjalnych spotkań	obecnych spotkań ze znajomymi/ważnymi dla nich osobami	brakujące
Przedmieście Oławskie 77 rozmówców	<p>tereny wokół osiedla pomiędzy Rakowiecką i Okólną, ul. Wilcza</p> <p>inne: biblioteka przy ul. Traugutta, Szkoła Podstawowa nr 96, Muzeum Etnograficzne, Polinka, kładka Zwierzyńicka, Grill Brothers, Odra Centrum, Akademia Sztuk Pięknych</p>		<p>dawna fabryka wódek, tereny MPWiK przy ul. Na Grobli, dawna zajezdnia autobusowa przy ul. Pułaskiego, skwer Krasieńskiego, parking na skrzyżowaniu Kościuski - Pułaskiego, wybrzeże Oławki, rynek przy Placu Zgody, Plac Wróblewskiego</p> <p>podwórka: Komuny, Kościuski, Pułaskiego, Prądzynskiego; Komuny, Zgodna, pl. Zgody, Traugutta, Prądzynskiego; Komuny, Łukasńskiego, Miernicza, Prądzynskiego; Światackiego, Kościuski, Prądzynskiego, Więckowskiego 4, Brzeska (na styku z Więckowskiego); przy Ambasady Niemieckiej</p>	<p>obecnym spotkań ze znajomymi/ważnymi dla nich osobami</p>	
	<p>ul. Świdnicka, plac Kościuski, ul. Kolejowa, ul. Tęczowa, Chlebówka, podwórko Nivea, Noony Targ przy ul. Tęczowej, park L. Węgrzynowskiego przy ul. Kolejowej, Plac Legionów, nasypl kolejowy, Hala Zielinowskiego, Kawiarnia Café Berg, Plac Oriąt Lwowskich, Pizza Fossa, Dworzec Świebodzki, Krówka Bar, Teatr Muzyczny Capitol, boisko przy Szkole</p>	<p>Ośrodek Działalności Artystycznych „Firlej”, plac Oriąt Lwowskich (Dworzec Świebodzki), Noony Targ, park L. Węgrzynowskiego przy ul. Kolejowej, Rada Osiedla, boisko przy ul. Trójcy Świętej, Teatr Muzyczny Capitol, Dolnośląskie Centrum Filmowe, Scena Kamienica przy Lelewela, Plac Wolności (osiedle Stare Miasto), plac Kościuski,</p>	<p>podwórko przy ul. Żytniej ul. Jęczmieńnej, ul. Zaporoska, ul. Kolejowa (Plac Rozjezdny), koniec ul. Tęczowej, skwer przy ul. Wysokiej, ul. Grabiszynskiej, park L. Węgrzynowskiego przy ul. Kolejowej, Dworzec Świebodzki, park przy skrzyżowaniu ul. Bogusławskiego i Stawowej, wieżowiec Lotos, Wzgórze Partyzantów, gmach NOT, Trzonolinowiec</p>	<p>Noony Targ, MonkoCoffee, Lubczyk i Bazylia, Swojskie Smaki, Marche, Olimp, Bar Wiking, Okraglak, Kasza i Pasza, Ośrodek Działalności Artystycznych „Firlej”, park L. Węgrzynowskiego, plac Oriąt Lwowskich (Dworzec Świebodzki), klub seniora przy Radzie Osiedla, Hala Zielinowskiego, plac Kościuski, ul. Kolejowa,</p>	<p>miejsca do spędzania czasu wolnego/wyjścia ze znajomymi, np.: przeszerzenie dla młodzieży, siłownia na „świeżym powietrzu”, plac zabaw, kawiarnia „na ich kieszeń” (!)</p> <p>inne: wydarzenia artystyczne, wydarzenia kierowane bezpośrednio do mieszkańców osiedla, tereny zielone</p>
Przedmieście Świdnickie 58 rozmówców					

Rodzaje miejsc wskazywanych przez mieszkańców i mieszkańcki podczas mapowań				
Nazwa osiedla	najbardziej lubiane	obecnej organizacji wydarzeń/spotkań	potencjalnych spotkań	brakujące
Przedmieście Świąteczne 56 rozmówców	Podstawowej nr 71 skwer przy żłobku (ul. Sądowa, ul. Piłsudskiego, ul. Podwale), skwer przy areszcie (ul. Świebodzka, ul. Sądowa, pl. Legionów	Teatr Polski, filharmonia przy ul. Piłsudskiego, księgarnia-kawiarnia Nalanda, Renoma	potencjalnych spotkań	obecnych spotkań ze znajomymi/ważnymi dla nich osobami
Olbin 32 rozmówców	ze względu na zieleń/naturę: park S. Tolpy, park Edyty Stein, wały nad Odrą, ogródki działkowe ze względu na miejsca zabaw dla dzieci: skwer Skaczącej Gwiazdy, skwer Westerplatte, skwer przy SP 107 inne: cukiernia Słodki Chłopak, róg warzywniaków – skrzyżowanie ulic Barlickiego i Nowowiejskiej, kościół św. Wawrzyńca przy ul. Bujwida, kościół św. Michała, dwie atrakcyjne, zabytkowe kamienice przy ul. Reja	Park S. Tolpy, Oratorium przy Parafii św. Michała Archanioła (płococzne Salezjańskie), biblioteka Sądziecka/Olbrin-skie Centrum Aktywności Lokalnej, biblioteka w Graficzie, Klubowe Centrum „Miejscówka” (w dawnym kinie Lalka przy ul. Prusa), podwórko za budynkiem Prusa 37-39, Olbini Ogród Otwarty	Wały nad Odrą, Górka Słowiańska, skwer Ludzi ze Znakiem „P”, dawne kino Lalka, nie spędzają czasu wolnego na osiedlu (wolą wyjść do Rynku)	miejsca do spędzania czasu wolnego/wyjścia ze znajomymi , np.: kawiarnia dla osób z małymi dziećmi, punkt gastronomiczny w parku S. Tolpy, siłownia zewnętrzna, drogi do jeżdżenia na rolkach, restauracje, świetlica osiedlowa z dużą salą inne: wyposażenie placów zabaw w tablice do malowania, targ spożywczy

Rodzaje miejsc wskazywanych przez mieszkańców i mieszkańcki podczas mapowań

najbardziej lubiane	obecnej organizacji wydarzeń/spotkań	potencjalnych spotkań	obecných spotkań ze znajomymi/ważnymi dla nich osobami	brakujące
<p>ze względu na zieleni/naturę: pas zieleni między Gliwicką a Chorzowską, pas zieleni wzdłuż Brochówki, działek i torów kolejowych od strony Księża, park Wschodni, ogródki działkowe, wały przeciwpowodzowe prowadzące z Księża do Radwanic, las Rakowiecki, Wyspa Opatowicka,</p> <p>inne: boisko między Chorzowską a Przedszkolem „Mały Księżę”, „Most Kilometrowy” między Księżem a Mokrym Dworem, bar Osada, Zabka przy ul. Opolskiej (I), Giro Pizza, warzywniak U Zenka, Bazar Dawna Pralnia, rejon przy ul. Katowickiej/Chorzowskiej</p>	<p>Szkoła Podstawowa nr 99, boisko między Chorzowską a Przedszkolem „Mały Księżę” (tutaj np. pchli targ), park Wschodni, Centrum Aktywności Lokalnej Księża, bar Osada, Dawna Pralnia, Zakłete Rewiry, restauracja Aksameet (muzyka na żywo)</p>	<p>amfiteatr na placu zabaw „Karmycki”, Centrum Aktywności Lokalnej Księża, przejsiecie podziemne (przedłużenie od ul. Hajduckiej), park Wschodni, niezagospodarowany koniec Księża Wielkiego przed Radwanicami (opuszczony parking), działka przy omentarzu przy ul. Opolskiej, plac po wyburzonej fabryce na skrzyżowaniu karwińskiej i Krakowskiej, skwer naprzeciwko baru „Pod Kogutem”, teren Dawnej Pralni, Wyspa Opatowicka, kompleks biznesowy „Rakieta” przy Krakowskiej</p>	<p>dom, ogródki działkowe, pas zieleni między Gliwicką a Chorzowską, boisko między Chorzowską a Przedszkolem „Mały Księżę”, pas zieleni wzdłuż Brochówki, działek i torów kolejowych od strony Księża, „Most Kilometrowy” między Księżem a Mokrym Dworem, restauracje na terenie kompleksu Dawna Pralnia (bar Osada, Giro Pizza, Aksameet) Park Wschodni, Radwanice-Księżę, nie spędzają czasu wolnego na Księżu, beach bary przy parku Wschodnim</p>	<p>miejsca z zielenią: „dzika natura”</p> <p>usługi/instytucje: żłobek, przedszkole, szkoła terapeutyczna, dom seniora, hipermarket, księgarnia</p> <p>miejsca do spędzania czasu wolnego/wyjsca ze znajomymi: np.: nowy stadion typu Orlík, tereny rekreacyjne dla rodzin</p>

Podsumowanie

Niniejszy raport stanowi podsumowanie projektu „Odkrywamy potencjały obszaru rewitalizacji. Wstęp do Gminnego Programu Rewitalizacji”, który prowadzono na ośmiu wrocławskich osiedlach wchodzących w skład obszaru wyznaczonego do rewitalizacji: Brochowie, Kleczkowie, Księżu, Nadodrze, Ołbinie, Placu Grunwaldzkim, Przedmieściu Oławskim i Przedmieściu Świdnickim. W proces rozpoznawania zasobów, szans i potencjałów włączono mieszkańców i mieszkanki oraz organizacje i instytucje związane z tymi osiedlami, a ich opinie gromadzono na trzy sposoby.

Pierwszą z wykorzystanych form zbierania informacji było **tworzenie map sentymentalnych**. Opierają się one na indywidualnych historiach mieszkańców i mieszkanek związanych z konkretnymi lokalizacjami oraz opowiadają o najciekawszych, najpiękniejszych, ale również najbardziej osobliwych miejscach. W ramach procesu **zebrano 357 opowieści**, a rezultaty tego działania można odnaleźć na stronie *Sąsiadujemy* w zakładce projektów z 2021 roku – [Map Sąsiedzkich](#). Wydrukowane mapy trafiły też na początku grudnia 2021 roku do kilkudziesięciu punktów dystrybucji na osiedlach.

Druga formuła działania opierała się na **katalogowaniu miejsc wykorzystywanych do różnych osiedlowych działań lub mających taki potencjał**. Animatorzy oraz animatorki uczestniczyli w 37. wydarzeniach, a także zbierali opinie mailowo oraz w formie rozmów indywidualnych i grupowych. Na tej podstawie udało się zidentyfikować **114 miejsc**, które mogą stanowić atrak-

cyjne punkty realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Tematami rozmów z mieszkańcami i mieszkankami były także istniejące i brakujące działania na osiedlach oraz chęci do podejmowania samodzielnych inicjatyw.

Trzecim sposobem zbierania informacji o potencjałach obszaru rewitalizacji były **kwestionariusze dla osiedlowych liderów i liderek**. Kwestionariusze wypełniło **81 reprezentantów obszaru rewitalizacji**, wśród których znaleźć można przedstawicieli i przedstawicielki: Rad Osiedli, Centrów Aktywności Lokalnej, instytucji kultury, organizacji pozarządowych, filii bibliotek, szkół, przedszkoli i innych placówek edukacyjnych, oddziałów terenowych MOPS-u, a także nieformalnych grup działaczek i działaczy osiedlowych oraz pojedyncze osoby aktywne społecznie. Kwestionariusze zawierały pakiet pytań dotyczących prowadzonych i planowanych aktywności, partnerstw i sieci, sposobów finansowania działań lokalnych, a także kluczowych do rozwiązania problemów społecznych. Liderzy i liderki zostali również poproszeni – podobnie jak mieszkańcy i mieszkanki – o wskazanie miejsc, które mają potencjał do realizacji działań rewitalizacyjnych.

Proces odkrywania potencjałów obszaru rewitalizacji pokazał, że **liderzy i liderki na osiedlach** mają sprecyzowane plany na przyszłość. Wiedzą, jakie inicjatywy chcieliby podjąć oraz jakiego rodzaju problemom chcieliby zaradzić. Istotny jest także fakt, że szereg tych dążeń dobrze koresponduje ze specyfiką problemów społecznych, którym mają przeciwdziałać projekty rewitalizacyjne.

Niezwykle ważna jest też **zdolność i gotowość wielu liderów i liderek do artykułowania swoich oczekiwań, konstruktywnego uczestnictwa w procesach konsultacyjnych oraz pozyskiwania wsparcia finansowego na realizowane przedsięwzięcia**. Analizy wskazują, że podmioty wypełniające kwestionariusz wiedzą, jak zdobywać środki oraz dywersyfikują źródła wsparcia. Z pozyskanych informacji wynika jednak, że wciąż największą popularnością cieszą się lokalne programy grantowe. Warto zatem zadbać o wsparcie liderów i liderek w pozyskiwaniu zasobów ze źródeł krajowych i międzynarodowych. Może to zdynamizować działalność wielu podmiotów społecznych, a przede wszystkim zwiększyć pulę środków na działania rewitalizacyjne i uzupełnić pod tym względem fundusze miasta.

Aby rewitalizacja się udała, musi przybrać **charakter partycypacyjny**. Nie będzie to jednak możliwe bez sprawnej komunikacji między administracją a reprezentantami społeczności lokalnej. Liderzy i liderki oczekują więc wypracowania kanałów szybkiej komunikacji z urzędnikami, a nawet stworzenia specjalnej rady konsultacyjnej z udziałem

tem doświadczonych specjalistów z Urzędu. Postulują także wprowadzenie tzw. managerów osiedlowych, którzy ułatwią kontakt z właściwymi jednostkami Urzędu Miejskiego. Przydatne może być również wsparcie szkoleniowe i merytoryczne, które podniesie techniczną jakość wniosków i projektów przygotowywanych przez reprezentantów obszaru rewitalizacji.

Partycypacyjny charakter działań rewitalizacyjnych powinien też prowadzić do **upodmiotowienia społeczności lokalnej**. Cel ten można osiągnąć nie tylko poprzez szerokie wykorzystanie potencjału istniejących organizacji, instytucji i aktywnych mieszkańców, ale również za pomocą kształcenia nowych liderów i liderek. Służą temu akademie liderek, które warto kontynuować w oparciu o doświadczenia ich dotychczasowych organizatorów. Zwiększa to szanse na wykreowanie oddolnych grup działania złożonych z osób odpowiedzialnych za realizację mikroprojektów osiedlowych.

Proces kształcenia nowych liderów i liderek jest ważny także dlatego, że dotychczasowe działania na polu aktywizacyjno-integracyjnym napotykały na szereg ograniczeń. Z jednej strony widać szeroką aprobatę społeczną dla inicjatyw, które proponują mieszkańcom i mieszkankom lokalni liderzy i lokalne liderki. Osoby uczestniczące w mapowaniu mają świadomość istnienia tych przedsięwzięć, a także podkreślają ich interesujący charakter. Pozytywna ocena dotyczy zarówno wydarzeń aktywizacyjnych, jak też integracyjnych, edukacyjnych i kulturalnych. Rozmówcy zwracają jednak uwagę, iż szereg przedsięwzięć cieszy się tak dużą popularnością, że nie zawsze łatwo znaleźć wolne miejsce na zajęciach. Wskazuje to na konieczność dalszego rozwoju wspomnianych inicjatyw, co jednak nie zawsze jest możliwe z racji ograniczonych możliwości instytucji i organizacji zaangażowanych w działania osiedlowe. Zróżnicowana sieć liderów odpowiedzialnych za mikroprojekty osiedlowe, otrzymujących wsparcie profesjonalnych działaczy osiedlowych, a zarazem włączających się w większe przedsięwzięcia lokalnych podmiotów może częściowo załagodzić zarysowany problem. Trzeba mieć jednak na uwadze, że o ile większość uczestników mapowania pochlebnie wypowiada się o dostępnej ofercie wydarzeń osiedlowych, o tyle relatywnie niewielu z nich widzi dla siebie miejsce wśród organizatorów poszczególnych przedsięwzięć. Bierna postawa wielu członków społeczności lokalnej, to dodatkowy argument na rzecz kontynuacji projektów mających na celu wyłonienie grup aktywnych liderów i liderek. Inicjatywy te zwiększają bowiem szanse na znalezienie osób, które potrafią zachęcać mieszkańców do wspólnych działań przynajmniej w najbliższym otoczeniu miejsca zamieszkania (np. w skali кварталу czy podwórza).

Aktywizacji mieszkańców i mieszkanek może sprzyjać przesunięcie akcentu nowych inicjatyw na kwestie związane z czystością, porządkiem, organizacją przestrzeni oraz współpracą z zarządcami podwórz i nieruchomości. Uczestnicy mapowania najczęściej brali udział w działaniach na rzecz najbliższego miejsca zamieszkania, toteż mają w tym względzie pewne doświadczenie oraz wyraźnie podkreślają konieczność podniesienia swoich kompetencji w tym zakresie. Zwracają m.in. uwagę, że profesjonalna wiedza ułatwi współpracę z zarządcami nieruchomości oraz kontakt i negocjacje z podmiotami odpowiedzialnymi za infrastrukturę i czystość na osiedlu.

Istotne jest też zwrócenie uwagi na kwestie bezpieczeństwa. Wyznaczona do rewitalizacji część miasta charakteryzuje się obecnością osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które radykalizują się w swoich postawach oraz odrzucają dotychczasowe efekty działań rewitalizacyjnych. Próba zrozumienia potrzeb i oczekiwań tych osób może zatrzymać pogłębianie się podziałów społecznych, redukując tym samym istniejące napięcia oraz zacierając wśród osób o radykalnym nastawieniu poczucie, że

rewitalizacja jest procesem adresowanym tylko do wybranych członków społeczności lokalnej. Problem ten ma zresztą szerszy wymiar – obok osób kontestujących dotychczasowe wysiłki jest też wielu mieszkańców i mieszkanek, którzy pozostają neutralni wobec podejmowanych działań, a zarazem nie odnajdują się w aktualnej ofercie aktywizacyjnej i społeczno-kulturalnej. Nie ulega zatem wątpliwości, że proces rewitalizacji będzie wymagał nieustannej próby docierania do tych osób oraz dywersyfikowania palety inicjatyw pod kątem zaspokojenia zróżnicowanych oczekiwań osób zamieszkujących obszar rewitalizacji.

Obszar rewitalizacji obfituje również w interesujące przestrzenie, które mogą pomóc w realizacji inicjatyw aktywizacyjnych i zmniejszających natężenie zdiagnozowanych problemów. Świadczą o tym zarówno wypowiedzi liderów i liderek, jak i pozostałych mieszkańców i mieszkanek zaproszonych do identyfikacji wartościowych miejsc. Do często przywoływanych lokalizacji należały rozmaite instytucje kultury, tereny zielone (np. brochowski park Na Skraju, odnawiany park im. L. Węgrzynowskiego przy Kolejowej) i nadrzeczne (niezagospodarowane, „dzikie” tereny przy Odrze i Oławce), a także skwery położone w uczęszczanych punktach osiedli (przy dyskontach, zbiegach ulic, powstałe w wyniku wyburzonych budynków). Mieszkańcy i mieszkanki, liderzy i liderki wielokrotnie wskazywali w swoich wypowiedziach także podwórza kamienic. To właśnie wewnętrzne dziedzińce kwartałów postrzegane są jako najbardziej pożądany obszar działań rewitalizacyjnych – nie tylko ze względu na konieczność renowacji wielu z nich, ale przede wszystkim z racji ich bliskości. Nie jest zatem wykluczone, że podwórza będą najważniejszą przestrzenią spotkania, która sprawi, że rewitalizacja stanie się proce-

sem bliskim większości członków społeczności lokalnej – akceptowanym przez nich, odpowiadającym na ich oczekiwania, a przede wszystkim zachęcającym do wspólnego działania na rzecz najbliższego otoczenia.

Mimo szczególnej roli przestrzeni plenerowych (podwórzy bądź parków i zieleńców), bardzo ważny jest też rozwój całorocznej bazy lokalowej. Jak podkreślają zarówno mieszkańcy i mieszkanki, jak i liderzy i liderki, bez pomieszczeń z infrastrukturą umożliwiającą realizację spotkań aktywizacyjnych, artystycznych, edukacyjnych, integracyjnych i kulturalnych trudno podejmować działania w okresie jesienno-zimowym. Rozmówcy doceniają dotychczasowe starania, które doprowadziły do powstania Centrów Aktywności Lokalnej. Zwracają jednak uwagę, że wysiłki te powinny być kontynuowane, a ich najlepszym owocem byłyby przestrzenie w pełni otwarte na dowolne inicjatywy – takie, w których każdy mógłby się czuć u siebie, niezależnie od tematyki spotkań, rodzaju zajęć oraz posiadanego poziomu kompetencji.

Autorzy raportu: Dawid Krysiński, Paulina Olejniczak-Brząkała

Redakcja i korekta: Monika Glińska, Anna Bieliz, Anna Cwynar

Koordinacja projektu „Odkrywamy potencjały obszaru rewitalizacji.

Wstęp do Gminnego Programu Rewitalizacji”: Anna Bieliz, Anna Cwynar

Osoby zaangażowane w zbieranie historii i mapowanie osiedli:

Hanna Achremowicz, Barbara Celebucka, Izabela Duchnowska, Antonina Gawrońska, Anna Jurkowska, Edyta Kasprzyk, Magdalena Młodzianowska-Chilmon, Joanna Panciuchin, Michał Rypel, Maria Smolarek, Marta Sobala, Magdalena Szopian-Wełyczko, Patrycja Wnuczek, Bartosz Zubik

Opracowanie graficzne: Marcin Rosiński

Zdjęcia: Marta Sobala, Marcin Szczygieł, Jerzy Wypych

Wydawca:

Strefa Kultury Wrocław

ul. Świdnicka 8B

50-067 Wrocław

Na zamówienie:

Wydziału Partycypacji Społecznej, Sekcji ds. Rewitalizacji

Urzędu Miejskiego Wrocławia

ul. G. Zapolskiej 4

50-032 Wrocław

Wrocław 2022

Projekt sfinansowany ze środków Gminy Wrocław

Partner:

